

UNIVERZITA PARDUBICE

FAKULTA FILOZOFICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2017

Bc. Markéta Jurčáková

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Problematika a dopad chudoby na vzdělávání dětí ze sociálně slabých rodin

Bc. Markéta Jurčáková

Diplomová práce

2017

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Markéta Jurčáková**
Osobní číslo: **H15542**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Resocializační pedagogika**
Název tématu: **Problematika a dopad chudoby na vzdělávání dětí ze sociálně slabých rodin**
Zadávací katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce se zabývá problematikou chudoby ve vzdělávání. V první části je vymezena problematika chudoby, její příčiny, možnosti prevence a její dopady na rodinu s nezletilými dětmi. Dále je práce zaměřena na vliv chudoby v rámci vzdělávání dítěte. Praktická část bude realizovaná pomocí kvalitativního výzkumu metodou polostrukturovaných rozhovorů s rodiči a učiteli základních škol. Cílem praktické části je zaměřit se na způsoby práce učitelů se sociálně znevýhodněnými dětmi, a zároveň na životní podmínky rodin s nezletilými dětmi a jejich možnosti zajištění nutných potřeb vedoucích k úspěšnému vzdělávání.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BATTHYÁNY A KOLEKTIV, Karina. Právo nežít v chudobě: chudoba jako porušování lidských práv. Překlad Rudolf Převrátíl. Praha: Filosofia, 2010, 140 s. ISBN 978-80-7007-321-6.

FÖRSTER, M. F., TÓTH, I. G. (2000); Trends in Child Poverty and Social Transfers in the Czech Republic, Hungary and Poland: Experiences from the Years after Transition; LIS WP 226, Luxembourg.

KELLER, Jan. Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011. ISBN 978-80-7419-059-9.

MITCHELL, Eva. Finanční podpora rodin s dětmi v České republice v evropském kontextu. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2010, 107 s. ISBN 978-80- 86729-54-1.

SKOPALOVÁ, Jitka. Rodinná problematika. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého

Olomouc, 2014. ISBN 987-80-244-4037-8.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Marcela Ehlová, Ph.D.

Katedra věd o výchově

Datum zadání diplomové práce:

30. dubna 2016

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2017

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
532 10 Pardubice, Studentská 64

L.S.

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2016

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47 b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 9/2012, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 19.06.2017

Bc. Markéta Jurčáková

Ráda bych tímto poděkovala vedoucí mé diplomové práce paní PhDr. Marcele Ehlové, Ph.D. za cenné rady, čas a věcné připomínky. Dále děkuji všem respondentům, kteří se zúčastnili výzkumného šetření, potřebného pro vypracování praktické části. Poděkování samozřejmě patří také mé rodině a mým blízkým, kteří při mně celou dobu stáli a podporovali mě všemi dostupnými způsoby nejen v průběhu psaní diplomové práce, ale i během celého studia.

ANOTACE

Diplomová práce pojednává o problematice chudoby ve vzdělávání. Zaměřuje se na děti ze sociálně znevýhodněných rodin v kontextu vzdělávání. Vysvětluje problematiku chudoby, její historii a proměny v průběhu let, možné příčiny a následné dopady na vzdělávání dětí. Představuje nejvíce se vyskytující formy rodin a jejich vliv na výchovu a vzdělávání dítěte. Jednotlivé případové studie se zaměřují na sociálně znevýhodněné žáky ve školním prostředí a na jejich školní úspěšnost.

KLÍČOVÁ SLOVA

Chudoba, prevence, rodina, dítě, vzdělávání.

TITILE

The issue of poverty and impact on education of children from socially disadvantaged families

ANNOTATION

The thesis deals with the issue of poverty in education. It focuses on children from socially disadvantaged families in the context of education. This thesis explains the issue of poverty, its history and changes over the years, and the subsequent impact on the education of children. It introduces the most common forms of families and their impact on education and upbringing. Individual case studies focus on socially disadvantaged pupils in the school environment and school success.

KEY WORDS

Poverty, prevention, family, child, education.

Obsah

Úvod	10
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 Chudoba	11
1.1 Objektivní a subjektivní koncepty chudoby	13
1.2 Příčiny chudoby	15
1.3 Způsoby prevence	16
1.3.1 Systém sociálního zabezpečení	16
1.3.2 Rodinná politika	20
1.4 Chudoba a sociální vyloučení	22
1.5 Dětská chudoba	23
2 Základní charakteristika rodiny	25
2.1 Typy rodin	26
2.2 Funkční rodina	28
2.3 Dysfunkční rodina	29
2.4 Dopad chudoby na rodinu a dítě	31
2.5 Aktivity podporující funkci rodiny	32
3 Chudoba ve vzdělávání	34
3.1 Význam vzdělání v moderní společnosti	36
3.2 Selektce ve vzdělávání	37
3.3 Charakteristika školní a předškolní přípravy	38
3.4 Ohrožené skupiny žáků	40
3.5 Podpora rovného přístupu ve vzdělávání	41
3.6 Postoje rodičů ke vzdělávání	42

POUŽITÁ METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	45
4 Charakteristika výzkumu	45
4.1 Charakteristika výzkumného šetření	45
4.2 Design výzkumu	46
4.3 Cíl výzkumu	46
4.4 Výzkumné otázky	47
4.5 Metoda získávání dat	47
4.6 Charakteristika výzkumného souboru	48
4.7 Charakteristika respondentů	49
4.8 Realizace rozhovorů	50
5 Mnohopřípadové studie rodičů, dítěte a učitelů	51
5.1 Případová studie Petr	52
5.2 Případová studie Kamila	56
5.3 Případová studie Věra	61
5.4 Případová studie Pavla	66
6 Interpretace výsledků výzkumného šetření	71
7 Závěr výzkumného šetření	78
8 Diskuze	80
Závěr	82
Použitá literatura	84
Internetové zdroje	86

Úvod

Tématem diplomové práce je problematika a dopad chudoby na vzdělávání dětí ze sociálně slabých rodin, které bylo zvoleno zejména kvůli jeho aktuálnosti a přítomnosti v každé společnosti. Chudoba samotná se u dětí projevuje již na začátku školní docházky, kdy je dítě oproti ostatním vrstevníkům znevýhodněné nejen v oblasti rozumové, ale zejména v sociální. S postupem školní docházky se toto znevýhodnění prohlubuje, pokud s ním není správně pracováno. Tudíž je tedy velmi důležité, aby se kladl důraz na předškolní přípravu sociálně znevýhodněných dětí, zejména kvůli zmírnění dopadu tohoto handicapu a následného ovlivnění dítěte po zbytek jeho života.

Základem teoretické části práce je objasnění a vysvětlení výskytu chudoby napříč společnostmi, popis jejích konceptů, které dělíme na subjektivní a objektivní a možných příčin chudoby. Práce se dále zabývá dostupnými způsoby prevence, mezi které řadíme systém sociálního zabezpečení a rodinnou politiku České republiky. S touto problematikou rovněž souvisí základní charakteristika rodiny, její funkce, typy rodin, zda se jedná o rodinu funkční či dysfunkční, nebo jaký dopad má chudoba na rodinu a zejména dítě v ní. Poslední kapitola se věnuje stěžejní části práce, která pojednává o chudobě ve vzdělávání, jenž se u dětí projevuje ihned po nástupu do mateřské či základní školy, a je doprovázena následným sociálním vyčleněním z kolektivu spolužáků. Kapitola se následně zabývá také významem vzdělání v moderní společnosti a selekcí ve vzdělávání, která je přítomna již od mateřské školy, tudíž vymezuje skupinu ohrožených žáků a objasňuje postoje rodičů ke vzdělávání.

Výzkumná část, realizovaná za pomoci kvalitativního výzkumu se zaměřuje na subjektivní vnímání chudoby, které se odráží na vzdělávání dětí ze sociálně znevýhodněných rodin, postoje učitelů k těmto sociálně znevýhodněným dětem a jejich způsoby spolupráce s rodinou. Dále se zabývá školním prospěchem těchto dětí a možnostmi rodičů zajistit veškeré školní pomůcky spojené s povinnou školní docházkou dítěte. Výzkumné šetření je rovněž zaměřeno na porovnání názorů mezi rodiči a učiteli, jenž se týkají školní přípravy samotných dětí, jejich motivace k učení a vzdělávání, ve kterých se tyto dvě skupiny, jenž mají na dítě jeden z největších vlivů v průběhu jeho života, rozcházejí.

TEORETICKÁ ČÁST

Následující část práce se věnuje problematice chudoby a jejímu vlivu na vzdělávání dětí. První část práce je věnována vysvětlení pojmu chudoba a jejím cílem je nastínit její vývoj a její současný výskyt ve společnosti. Dále se tato práce zabývá charakteristikou rodin a vlivu rodiny na dítě i jeho možnosti vzdělávání. V poslední části textu je pozornost věnována stěžejnímu tématu, chudobě ve vzdělávání.

1 Chudoba

Pojetí chudoby se vyvíjelo souběžně se společností. Chudoba je tedy jevem, který provází lidstvo od jeho počátku a je součástí i moderní společnosti. V dnešním světě je však více kontrastní, než tomu bylo dříve. Část populace je odsouzena žít v chudobě, která je jejich každodenní strastí. Další část populace má zajištěny nejnutnější potřeby k přežití, a za chudobu považuje nedostatek možností k využití alespoň poloviny příležitostí či zdrojů, které nabízí společnost. Definice chudoby tedy není příliš jednoznačná, jelikož ji každý jedinec vnímá ze svého subjektivního hlediska.

Fenomén chudoby je v moderní společnosti součástí téměř všech sociálních a politických aktérů, kteří svými analýzami k dosažení kvalitního života pro všechny ukazují rozličné cesty k dosažení úspěšného cíle. SocialWatch například vnímá chudobu jako mnohorozměrný jev s příklonem ke zvláštnímu souboru hodnot, jenž se liší od hodnot společnosti. Chudoba je z toho pohledu vnímána jako neúčast na přijímání rozhodnutí a jakémkoliv občanském, společenském a kulturním životě (Batthyány, 2010, s. 14).

„Chudobu tedy můžeme měřit jako neexistenci prosperity nebo zdrojů umožňujících dobrou kvalitu života, kdy musíme brát v potaz i takové její rozměry, jakými jsou možnost disponovat volným časem, osobní bezpečnost, ochrana proti veřejnému a domácímu násilí, ochrana proti přírodním katastrofám a genderová nerovnost“ (Batthyány, 2010, s. 15).

Podle Matouška (2010, s. 81) se dříve chudoba měřila objektivně na základě příjmů a úrovně spotřeby. Novější měřítka ale ukazují, jakým způsobem se změnilo pojetí chudoby. Dnes za měřítko považujeme dohodnuté standardy minimálních potřeb, což představují statky a služby zajišťující důstojné přežití ve společnosti. Širší pojetí chudoby tedy nezahrnuje pouze

samotné příjmy a spotřebu, ale také možnost dostupnosti veřejných služeb, jako je zdravotní péče, školní vzdělání apod.

Podle Kotýnkové (2007, s. 7) je chudoba vázána ke konkrétnímu času a také prostoru. Chudobu tedy vnímá jako důsledek nedostatečného přístupu ke zdrojům, kterými společnost disponuje. Mezi tyto zdroje patří vzdělávací systém, zdravotní péče a rozdělované bohatství neboli rozdíly v podílu vlastněného bohatství.

Naopak Matoušek a Pazlarová (2014, s. 81) vnímají definici chudoby založenou na nejpoužívanějším peněžním přístupu neboli výši finančních příjmů. Tento přístup vychází z hranice chudoby, která byla stanovena prvně Světovou bankou na jeden dolar denně, a poté Evropským statistickým úřadem (Eurostatem) na 60 % mediánu (střední hodnoty) příjmů v dané zemi. Eurostat rovněž považuje za důležitý ukazatel uspokojování materiálních potřeb, které hodnotí podle devíti kritérií. Za materiální strádání je zde označen stav, kdy jedinec není schopen naplnit čtyři z těchto devíti kritérií. Mezi ně například patří – platit včas nájem a poplatky, dostatečně vytápět své obydlí, vypořádat se s neočekávanými výdaji, jíst maso nebo ryby každý druhý den apod.

Podle Matouška a Pazlarové (2014, s. 81) tento přístup ale komplexně nepostihl problematiku chudoby, tudíž se na jeho základě rozvinuly i další způsoby posuzování. Mezi tyto způsoby patří míra rozvoje osobního potenciálu každého jedince, kvalita života jedince, sledování podmínek pro přežití, míra možnosti využití vlastního potenciálu a schopností zapojení se do života společnosti. Na základě širšího rozvoje těchto přístupů vznikl v roce 2010 velmi využívaný Multidimensional Poverty Index. Tento propracovaný index hodnotí tři základní dimenze lidského života:

1. **Zdraví**, zde patří dětská úmrtnost, výživa;
2. **Vzdělání**, obsahující školní docházku a její délku;
3. **Životní standard**, dostupnost pitné vody, kanalizace, elektřiny apod.

Konkrétně Česká republika, jakožto člen Evropské unie, využívá k měření chudoby nástroje Eurostatu, podle kterých patří mezi země nejméně ohrožené chudobou, jelikož se procento chudých lidí v České republice pohybuje pod 10% hranicí v porovnání s průměrem Evropské unie, který se pohybuje kolem 16 % (Matoušek, Pazlarová, 2014).

V současné době se také vyskytuje nový pojem, se kterým se můžeme setkat a tím je „moderní neboli nová chudoba“. Krebs (2007, s. 110) tento pojem vnímá jako rozvoj relativní chudoby v moderním světě, jelikož se mění podoba i rozměr chudoby, která se neustále vyskytuje, i když se vyspělé státy snaží o její řešení.

Podle výše zmíněných definic je tedy pojetí chudoby velmi různorodé, ale shoduje se na jednom výsledku. Vždy se jedná o nějaké neuspokojení či nedostatek potřeb k důstojnému zajištění lidského života. Shodný názor má na pojetí chudoby také Tomeš (2010, s. 255): „*chudoba znamená nemajetnost, nedostatečný příjem, nedostatečné zdraví a vzdělání, nelidské podmínky práce a života*“ ... „*poté dojdeme k poznání, že chudým jsou zdroje a služby nutné pro přiměřeně důstojný život v dané společnosti nedostupné.*“

Chudoba také není jevem, který je nutně viditelným. Kvůli rozvrstvení společnosti nejsou někteří lidé schopni si přiznat, že se ocitli na hranici chudoby kvůli studu, z čehož vyplývá, že nejsou schopni si zažádat o pomoc a na celou situaci, která se momentálně vyskytla, jsou sami.

1.1 Objektivní a subjektivní koncepty chudoby

Chudobu, kterou jsme si výše popsali, můžeme podle obecné klasifikace také rozdělit na subjektivní a objektivní, přičemž subjektivní koncept můžeme dále rozdělit na absolutní a relativní chudobu.

Subjektivní koncept chudoby je založen na pohledu a pocíťování chudoby z osobní zkušenosti jedince nebo rodiny. Konkrétně se týká osob, které jí trpí, bez ohledu na společensky uznávané znaky chudoby. Mínění o tom, zda je člověk chudý nebo ne, souvisí s jeho schopností subjektivního vnímání životní situace, příjmu a velikosti rodiny (Mareš, 1999, s. 119).

Objektivní koncept chudoby je ve společnosti méně početný, jelikož je hranice chudoby měřena zvenčí, což znamená, že není závislá na těch, jenž jsou za chudé považováni. Za chudého je považován ten člověk, který splňuje stanovené hranice chudoby, bez ohledu na jeho vlastní názor (Mareš, 1999, s. 118).

Absolutní neboli extrémní chudoba vyplývá z neschopnosti zajištění předmětů základních potřeb, jako je dostatek jídla, pitné vody, zdravotní péče, přístřeší, vzdělání apod. Tato chudoba vychází zejména z nedostatku, a také nedostupnosti těchto prostředků, čímž je teoreticky ohrožen lidský život, nebo jeho kvalita. Tento druh chudoby není příliš charakteristický ve vyspělé společnosti. Nejčastěji se vyskytuje v rozvojových zemích, jako jsou africké státy či některé státy v Asii (Tomeš, 2010, s. 255).

Relativní chudoba znamená naplňování základních i jiných potřeb, ale výrazně na nižší úrovni, než je tomu u většinové společnosti. Je produktem společnosti, který omezuje spotřebu obyvatelstva s nejnižším příjmem. Tento druh chudoby je součástí vyspělé společnosti, jelikož mnoho lidí je relativně chudých, a je tedy pohyblivý. Jako prostředky k rozeznávání se využívají potřeby sociálních služeb a pomoci, nezaměstnanost, nestabilita zaměstnání a jeho dynamika, nezaplacené účty, půjčky apod. (Tomeš, 2010, s. 258). Můžeme tedy říci, že relativní chudoba je důsledkem rozvržení společnosti, kdy je dělena na silné a slabé jedince.

Metoda relativního prahu chudoby je využívána ve všech zemích Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj. Chudoba je podle tohoto prahu vnímána jako problém rozdělování, který souvisí s kritérii sociální spravedlnosti (Batthyány, 2010, s. 22).

Gojová (2014) popisuje v současné době chudobu spíše jako multidimenzionální deprivaci, která obsahuje obě hlediska chudoby, jak subjektivní, tak objektivní. Deprivace je v tomto spojení chápána jako neschopnost dosahovat na průměrnou či standardní životní úroveň většiny obyvatel dané společnosti.

Na základě tohoto rozlišování snižujeme věrohodnost subjektivního vnímání chudoby, jelikož za chudé se mohou považovat i lidé, kteří jimi nejsou. Většinou se tak děje, pokud tito lidé nejsou schopni dosáhnout na všechny dostupné prostředky, které společnost nabízí. Také se ale děje opak, že chudí lidé se snaží z vnější strany vypadat jako lidé bez problému, aby nebyli zařazeni mezi chudé, jenž potřebují jakoukoliv formu pomoci. Můžeme tedy vydedukovat, že subjektivní hodnocení neslouží jako hlavní prostředek posuzování hranic chudoby, ale slouží spíše jako doplňující prostředek s ohledem na osobní vnímání životní situace jedinců.

1.2 Příčiny chudoby

Na základě rozboru pojmu chudoba vyplynulo, že ohroženy chudobou jsou jen některé sociální skupiny nebo vrstvy společnosti, mezi které v největším měřítku patří zejména nekvalifikovaní dělníci, děti a členové neúplných rodin, nezaměstnaní a postižení lidé či migranti (Krebs, 2007, s. 111). Výše zmíněným lidem je tedy doplácena částka do výše životního minima, jenž činí 3 410 Kč.

Mezi hlavní tři příčiny nezaměstnanosti řadí Krebs (2007, s. 111) rozdíly ve vlastním bohatství, z čehož vyplývá, že pokud jedinec vlastní nějaký majetek, zajišťuje mu alternativní zdroje pro uspokojování základních životních potřeb, což u chudých není možné. Za další příčinu považuje nízké výdělky plynoucí ze zaměstnání, které zapříčiňuje jednak nízká úroveň vzdělání a kvalifikace, ale také schopnosti, nadání a inteligence jedince. Dále se na nízkých výdělcích podílí možná nezpůsobilost k práci (nemoc, handicap) a diskriminace v podobě neopodstatněných rozdílů ve mzdách. Poslední příčinou je nedostatek zaměstnání či nezaměstnanost, zejména z dlouhodobého hlediska.

Matoušek a Pazlarová (2014, s. 82) řadí mezi další příčiny chudoby stoupající počet dětí v rodině a následný nedostatek zabezpečených potřeb. Rovněž vidí jako ohroženou skupinu rodinu, pouze s jedním rodičem. Dále považují za podstatnou příčinu nedostatečné vzdělání rodičů, jenž se následně odráží na možnostech dítěte.

Naopak Mareš (1999, s. 61) vidí jako příčiny chudoby tři typy ideologií chudoby, mezi které patří:

1. **Chudoba jako důsledek uspořádání ekonomického a sociálního systému společnosti** buď jako frikční jev malého rozsahu, nebo spíše trvalý jev zasahující většinu populace;
2. **Chudoba jako výsledek lenosti, neprozíravosti a nestřídmosti jedince**, který bere v potaz důsledek individuálních nedostatků či amorálnosti jedince;
3. **Chudoba jako důsledek situačních faktorů**, při kterých chudí lidé vytváří na určitém území subkulturu, ve které je chudoba sociálně děděna z generace na generaci.

1.3 Způsoby prevence

Konkrétní způsoby prevence jsou popsány v prostředcích sociální politiky. Podle Förstera a Tótha ([online],2000) dělíme sociální politiku České Republiky na dvě období. První období bylo více universalistické ve smyslu štědrých sociálních dávek, ve kterém bylo rovněž zavedeno životní minimum a minimální mzda spolu s dávkami v případě nezaměstnanosti. Druhé období, které nastalo v roce 1992, již bylo více konzervativní. Byl zde představen model 3 pilířů sociální politiky, započalo testování přídatků na dítě a došlo k zmrazení minimální mzdy. Kromě toho se zde vyskytly změny v oblasti důchodového systému, s čímž souvisel nárůst věku k odchodu do důchodu.

V průběhu průmyslového vývoje rovněž došlo ke změně životních a pracovních podmínek, způsobu a charakteru práce a celkové změně života člověka. Tyto změny jsou doprovázeny nárůstem sociálních rizik, se kterými souvisí i nové možnosti prevence proti chudobě. Mezi nová sociální rizika řadíme: nemoc, invaliditu, těhotenství, stáří, smrt, a další důvody způsobující vznik tíživé životní situace. Konkrétně systém sociálního zabezpečení a rodinné politiky se snaží tyto situace formou pomoci zmírnit či překonat následky z nich vyplývající (Krebs, 2010, s. 175).

1.3.1 Systém sociálního zabezpečení

Sociální zabezpečení je prostředkem sociální politiky k uskutečňování jejich úkolů a cílů. Snaží se pomoci lidem, kteří se ocitli v nepříznivé životní situaci, nebo kteří čelí určitým hrozbám společnosti. Jedná se také o soubor institucí a zařízení, služeb a jistých opatření.

Sociálnímu zabezpečení se v různých zemích přikládá různý význam. V některých zemích je definováno zákonem, v dalších zemích je pouze vymezeno, která ujednání v rámci národních zákonů patří do sféry sociálního zabezpečení (Krebs, 2010, s. 176). Podle Krebse je sociální zabezpečení pojato z vícera úhlů, podle konkrétní země. V užším slova smyslu sem řadíme důchodové pojištění a sociální služby, v širším pojetí můžeme zahrnout: péči o zdraví, zabezpečení při dočasné neschopnosti pro nemoc a úrazy, zabezpečení matek v případě těhotenství a mateřství, pomoc při výchově dětí v rodině, zabezpečení při invaliditě, ve stáří a nezaměstnanosti, zabezpečení pozůstalých a rodinných příslušníků.

V rámci transformace sociálního systému tedy vznikly tři na sebe navazující systémy, které se navzájem doplňují, ale přitom jsou relativně samostatné. Hovoříme zde o systémech sociálního pojištění, státní sociální podpory a sociální pomoci (Krebs, 2007, s. 163).

Sociální pojištění je formou pomoci, jenž pomáhá při předvídatelných situacích v životě člověka. Skládá se z nemocenského a důchodového pojištění. Z nemocenského pojištění jsou vypláceny dávky v podobě nemocenské, podpory při ošetřování člena rodiny, vyrovnávacích příspěvků v těhotenství či mateřství a peněžité pomoci v mateřství. Důchodové pojištění se skládá z prvního pilíře, což je povinné základní důchodové pojištění, ze kterého se poskytují důchody: starobní, částečný i plný invalidní, vdovský a vdovecký, sirotčí. Druhým pilířem je dobrovolné doplňkové penzijní připojištění se státním příspěvkem (Petrášek, 2007, s. 25-28).

Dalším pilířem sociálního zabezpečení je **státní sociální podpora**, která je reakcí státu na nepředvídatelné situace, u kterých je nutné rychlé řešení, podle které se poskytují dávky (Petrášek, 2007, s. 25-28):

1. **Přídavek na dítě**, je základní a dlouhodobá dávka, která má pomoci pokrýt náklady spojené s výchovou dítěte. Pohybuje se od 500 Kč – 700 Kč za měsíc, podle věku dítěte a situace rodiny;
2. **Rodičovský příspěvek**, přichází na řadu po ukončení mateřské dovolené. Činí 220 000 Kč, které si rodič během péče o dítě rozdělí nejméně od 1 roku až do 4 let věku dítěte;
3. **Sociální příplatek**, je dávka, na kterou mají právo rodiče, jenž se starají o dítě, které je dlouhodobě nemocné, zdravotně postižené, nebo naopak samotný rodič je dlouhodobě zdravotně postižený;
4. **Příspěvek na bydlení**, pomáhá k pokrytí nákladů spojených s bydlením a pohybuje se od 1923 Kč – 4120 Kč za měsíc, podle počtu osob v rodině;
5. **Příspěvek na školní pomůcky**, který činil 1000 Kč, ale pro svou nedostatečnou efektivitu byl zrušen;
6. **Porodné**, je dávka, kterou stát jednorázově přispívá rodině s nízkými příjmy na náklady, jenž souvisejí s narozením prvního nebo druhého dítěte. Pokud se jedná o první dítě, dávka činí 20 817 Kč, pokud o druhé dávka je o něco vyšší a činí 25 515 Kč;

7. **Pohřebné**, je stanoveno pevnou částkou ve výši 5 000 Kč;

8. **Dávky pěstounské péče**. Státní sociální podporu upravuje zákon číslo 117/1995 Sb. Zákon o státní sociální podpoře.

Posledním z pilířů je státní **sociální pomoc**, která nabízí poslední formu záchranné sítě pro člověka, jehož práva jsou ohrožena, nebo se dostal do situace hmotné nouze. Sociální pomoc se využívá v případech, kdy předešlé formy pomoci nevyřešily jedincovu nepříznivou situaci. Zaměřuje se na aktivizaci klienta a jeho motivaci vyřešit si své problémy pomocí sociálních služeb. Systém sociální pomoci upravuje zákon číslo 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi. Dávky, kterými se řeší pomoc v hmotné nouzi, jenž slouží k zajištění základních potřeb lidí s nízkými příjmy jsou (MPSV – Pomoc v hmotné nouzi [online], 2015):

1. **Příspěvek na živobytí**, který je základní dávkou pomoci a vyplácí se lidem v hmotné nouzi;
2. **Doplatek na bydlení**, jenž je druhou dávkou pomoci, která řeší nedostatek finančních příjmů na úhradu nákladů za bydlení;
3. **Mimořádná okamžitá pomoc**, je poskytována v šesti zákonem stanovených situacích, které vyžadují okamžitou pomoc, a jedinec se v nich nemusí vyskytovat v hmotné nouzi. Patří sem například živelná pohroma, nečekané jednorázové výdaje, ohrožení sociálním vyloučením apod.

Dalšími možnými prostředky prevence proti chudobě jsou podle Matouška (2003, s. 81) ekonomické nástroje prevence, mezi které řadíme:

1. **Záporné zdanění příjmů**, které je realizované na základě dorovnávání tzv. zápornou důchodovou daní do určité výše příjmu připadajícího na hlavu, pokud rodina této výše nedosahuje. Jsou poskytovány velmi omezeně, jelikož jejich koncept řešení chudoby je velice sporný.
2. **Stanovení minimální mzdy**, což je nejnižší přístupná výše odměny za odvedenou práci.

3. **Životní minimum**, je společensky uznaná nejnižší hranice příjmu potřebná k zajištění obživy a dalších základních potřeb. S životním minimem také souvisí existenční minimum, což je nejnižší hranice finančních příjmů nezbytná k zajištění obživy a základních potřeb. Tyto minima upravuje zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, které v současné době činí: existenční minimum 2 200 Kč za měsíc a životní minimum 3 410 Kč za měsíc.

Další pomocí, kterou v základní linii pro rodiče s dětmi můžeme získat, je pomoc přímá a nepřímá. Nepřímá pomoc obsahuje odpočitatelné položky daně z příjmů fyzických osob. Přímou podporou je zde myšlena přímá finanční pomoc, která je uskutečňována státem formou již výše zmíněného sociálního zabezpečení. Zde se řadí systém sociálního pojištění, státní sociální podpory a pomoc v hmotné nouzi. Také sem ale můžeme zařadit některé radnice, které zkouší vyplácení příspěvku na živobytí a dalších dávek formou poukázek. Dále sem řadíme vybrané církevní a nestátní organizace zřizující šatníky, výdejny jídla apod. (Petrášek, 2007).

V rámci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy byl také zrealizován dotační program zaměřený na podporu školního stravování žáků základních škol pocházejících z rodin v dlouhodobě nepříznivé životní situaci. Tento program měl kromě podpory stravování zajistit zlepšení podmínek pobytu znevýhodněných dětí ve škole. Do projektu se během loňského roku zapojilo 890 škol z celé České republiky a celkově bylo podpořeno 4591 žáků. Dle výsledků tato pomoc znamenala ve většině případů pozitivní dopad na plnění školní docházky, které se také odrazily ve změně chování, výkonech i sociálním začlenění žáků (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: MŠMT i v tomto školním roce přispěje některým dětem na obědy [online], 2016).

Problematice nedostatku financí na školní obědy se také věnuje obecně prospěšná společnost WOMEN FOR WOMEN o.p.s. a její projekt Obědy pro děti. Tato společnost poskytuje pomoc ženám i mužům s dětmi, kteří se ocitli v tíživé životní situaci, a jejichž rodiče se aktivně podílejí na jejím řešení. Finanční prostředky zde nejsou poskytovány přímo rodinám s dětmi, nýbrž jídelnám základních škol, které dané děti navštěvují. Pomoc je tedy poskytována prostřednictvím darovací smlouvy obsahující výši finančního příspěvku k pokrytí obědu na celý školní rok. Tato metoda byla zvolena, aby finanční prostředky nebyly zneužity či využity k jiným prostředkům (Obědy pro děti [online], 2016).

1.3.2 Rodinná politika

Rodinná politika prošla v posledních desetiletích rozsáhlými změnami od vzorců zaměstnanosti až po velikost a strukturu rodiny. Došlo také k demografickým změnám, mezi které řadíme pokles porodnosti a uzavřených sňatků, s čímž také souvisí ukončení dominance mužů v rodině. Kromě demografických změn došlo také k proměnám ve vzorcích zaměstnanosti rodičů. Na tyto změny samozřejmě reaguje sociální politika, ale většinou se zpožděním. Z toho důvodu se můžeme setkat s odlišnými rodinnými politikami – zda podporovat nebo odrazovat matky od nástupu do zaměstnání. S touto problematikou tvůrců rodinných politik souvisí rovněž otázka, do jaké míry kompenzovat nepřítomnost muže v rodině. Důsledkem této nerozhodnosti je též absence možnosti volby rodiče samoživitele zůstat po celou dobu rodičovské dovolené doma s dětmi, jelikož jsou ve většině případů nuceni kombinovat péči o děti a práci (Mitchell, 2010).

Současný koncept rodinné politiky podle Tomeše (2011, s. 188) naopak klade důraz na úpravu a upevnění vztahů mezi rodiči a dětmi a je založen na veřejné intervenci do těchto vztahů. V popředí rodinné politiky je vždy zájem dítěte, méně se zde zaměřuje na dospělého. Jedná se zejména o vytváření rodinného prostředí, které bude umožňovat příznivý, zdravý a znalostní vývoj dítěte i ochranu jeho nejlepších zájmů.

Většina názorů na rodinnou politiku zahrnuje její prorodinnost, tedy nutnost oddání partnerů. V současné společnosti tomu tak již není, a spousta států nečiní žádné rozdíly mezi páry sezdánými a nesezdánými či dětmi manželskými nebo nemanželskými. V současnosti se také pozornost rodinné politiky zaměřuje na zabezpečení neúplných rodin, které představují opuštěné matky nebo otcové (Tomeš, 2011, s. 188).

Opatření státní rodinné politiky může mít mnoho různých forem přes úlevy na daních pro pracující rodiče, slevy na veřejných službách pro rodiny s dětmi až po zajištění dostatečně husté sítě institucí péče o dítě a adekvátní mateřskou a rodičovskou dovolenou.

Finanční pobídky rodinné politiky lze rozdělit do čtyř základních skupin (Mitchell, 2010, s. 29-30):

1. **Pravidelné hotovostní platby**, do kterých spadají například přídavky na děti, rodičovské příspěvky, sociální příplatky apod. Mohou být podmíněny věkem či pořadím dítěte, a také nasměrovány na osobu, která primárně pečuje o dítě, což je ve většině případů matka.
2. **Jednorázové příspěvky**, do této skupiny patří zejména porodné či finanční podpora při zakládání spořicíh účtů. Dle názorů odborníků je tato okamžitá forma pomoci pozitivním způsobem podpory při zakládání rodiny, než je tomu u časově odložených podpor, kam řadíme bezplatné vysokoškolské vzdělání, penzijní připojištění.
3. **Slevy na dani, daňové odpočty a bonusy, společné zdanění manželů**. Tato opatření mohou být stejně jako pravidelné hotovostní platby zaměřena na děti různého věku a také pořadí, na rozdíl od nich jsou ale podmíněna sezdáním svazkem rodičů, jelikož počítají s rovným sdílením finančních prostředků v rodině.
4. **Bezplatné nebo dotované služby a zboží pro děti**. Do této kategorie řadíme bezplatné vzdělávání, zdravotnictví, dotace na školní pomůcky, slevy na dopravu apod.

S rostoucím věkem dítěte jsou více využívána prorodinná opatření poskytující rodinám s dětmi pomoc skrze systém dávek a daní. Nejčastěji jsou rodičům ze sociálních a rodinných opatření poskytovány tyto dávky, které se v rámci zemí Evropské unie mohou lišit (Mitchell, 2010):

1. **Rodičovský příspěvek** a jeho výše viz. kapitola Systém sociálního zabezpečení, je jako pomoc určen rodiči, jenž pečuje o malé dítě, a z tohoto důvodu omezuje svou pracovní činnost. Tato pomoc je tedy brána jako částečná kompenzace ušlého příjmu. Doba nároku na pobírání rodičovského příspěvku se téměř ve všech zemích shoduje s délkou rodičovské dovolené, během níž je zaměstnanec chráněn před propuštěním.

2. **Přídavky na děti**, jsou považovány za nejdůležitější pomoc ze strany státu v oblasti výchovy a obživy nezaopatřených dětí. Výše dávky je v České republice odvozována od pořadí dítěte, jeho věku, příjmu rodiny a také složení rodiny (zda se jedná o rodinu úplnou či neúplnou).
3. **Daňové úlevy** jsou velice výhodné pro rodiny, které dosahují příjmů před hranicí zdanitelnosti, nikoliv pro rodiny s vysokými příjmy. Jedná se tedy o slevy na dani a daňové zvýhodnění, které uplatňuje v rámci rodiny ten rodič, jenž má vyšší příjmy.

1.4 Chudoba a sociální vyloučení

Koncem 20. století začala diskuze ohledně pojmů chudoba a sociální vyloučení, zejména kvůli změně společnosti, která se více zaměřovala na individualitu a samostatnost jedinců než na udržení pospolitosti populace. Z těchto důvodů se změnil koncept a objekt zájmu chudoby na sociální vyloučení. Sociální vyloučení může mít rozdílné úrovně a zpravidla se mění v průběhu času. Dlouhodobý pocit, že nikam nepatříme, může také vést ke stresu, který se později stane chronickým, což pro jedince není zdravé.

Rozdíl mezi chudobou a sociálním vyloučením nalezneme podle Kotýnkové (2007, s. 13) v tom, že chudoba znamená rozdělení společnosti na vrstvy, na ty, co jsou „nahore“, a ty, co jsou „dole“, kdežto sociální vyloučení znamená rozdělení společnosti na ty, kteří jsou „uvnitř“, a ty, kteří jsou „vně“ společnosti. Sociální vyloučení tedy znamená vyloučení ze sociálního života společnosti v důsledku nedostatečného přístupu ke zdrojům, které jsou ve společnosti k dispozici. K těmto základním zdrojům patří: trh práce, vzdělávání, bydlení, zdravotní péče a sociální ochrana. Sociální deprivace tudíž nezahrnuje pouze materiální deprivaci jako chudoba, ale deprivace sociální, zdravotní, pracovní apod.

Odlišnost mezi pojmem chudoba a sociální vyloučení popisuje také Sedláčková (2007, s. 10). Pojem chudoba vnímá pouze jako nedostatek hmotných zdrojů, který se dále nezabývá kvalitou sociálních vztahů oproti sociálnímu vyloučení, jenž označuje proces zahrnující osoby žijící na okraji společnosti s nedostatečným přístupem k pracovním příležitostem a odříznutím od sociální sítě.

Krebs (2007, s. 127) ve své publikaci vyjadřuje podobný názor na sociální vyloučení jako Kotýnková (2007) a Sedláčková (2007), nicméně v publikaci navíc shrnuje Evropský proces sociálního začleňování sociálně vyloučených osob. Tento zmíněný proces v roce 2000 vytyčil osm hlavních úkolů, jenž mají ve společnosti zajistit sociální začlenění vyloučeným osobám. Jedná se o:

1. *Vytvoření a rozvoj začleňujícího trhu práce a podporu zaměstnanosti pro všechny;*
2. *Garanci minimálních příjmů pro udržení důstojného způsobu života;*
3. *Odstranění znevýhodněného přístupu ke vzdělávání;*
4. *Zabezpečení bydlení pro všechny jako základní potřeby;*
5. *Zachování rodinné solidarity a práv dětí*, do které řadíme podporu rodiny a rovných příležitostí pro muže a ženy;
6. *Záruka přístupu ke službám vysoké kvality*, zahrnující zdravotnictví, sociální péči;
7. *Integrované poskytování služeb veřejných i soukromých;*
8. *Regeneraci znevýhodněného prostředí v ekonomické a sociální úrovni.*

Na základě zásluhy tohoto procesu od roku 2006 každá země, jenž je členem EU předkládá Národní zprávu o strategiích sociální ochrany a sociálního začleňování, která obsahuje *Národní akční plán sociálního začleňování*, *Strategickou zprávu pro důchody* a jako poslední *Strategii zdravotní a dlouhodobé péče* (Krebs, 2007, s. 130).

1.5 Dětská chudoba

„Zvláštní skupinou chudých jsou děti. Tradičně se předpokládá, že o děti mají pečovat rodiče, proto je chudoba dětí odvozena od chudoby rodičů“ (Mareš, 1999, s. 53).

Jak bylo již výše zmíněno, chudoba dětí závisí na sociálním postavení jejich rodiny, které do velké míry pozměňuje naše představy o dětství, jenž by mělo každé dítě prožít. Dle Sedláčkové (2007, s. 13), jsou děti stejně jako jejich rodiče ohroženy absolutní i relativní chudobou, i v případech, kdy má rodina co jíst a kde bydlet. V porovnání s ostatními rodinami je chudá, jelikož si nemůže dovolit ostatní věci považované za standardní, což nejvíce ovlivňuje postavení dětí v kolektivu vrstevníků.

S dětskou chudobou také souvisí počet členů uvnitř rodiny. Jelikož je dítě až do 18 let věku ekonomicky závislé na rodičích, vyšší počet dětí v rodině ohrožuje každé dítě chudobou a rodiče neschopností zajistit každému dítěti dostačující životní podmínky a příležitosti. Rodiny s více dětmi tedy potřebují větší množství finančních zdrojů, než je tomu u bezdětných rodin. Také je velkým rizikem, pokud má žena více dětí, její následné uplatnění na trhu práce, nejen kvůli povinnostem, které obnáší starost o dítě, ale také kvůli dlouhodobému přerušení pracovního procesu, což může následně vést k nedostačující kvalifikaci. Do skupiny ohrožených dětí můžeme dále zařadit děti mladých rodičů s nedokončeným případně nízkým stupněm dosaženého vzdělání, děti dlouhodobě nezaměstnaných nebo nemocných rodičů.

Další důležitou specifikací dětí z chudých rodin jsou odchylky v hodnotách a sociálních kompetencích. Jedním z největších problémů může být absence vzorů v nejbližším okolí dítěte, což poté do budoucna ovlivňuje nastavení jeho hodnotového systému. Také se zde vyskytuje absence motivování dítěte ke vzdělávání, jelikož si mnoho rodičů může myslet, že vzdělávání je zbytečné, protože dítěti v životě nezajistí lepší životní podmínky, z čehož vyplývá nedostatek důvěry rodičů ve vzdělávací instituce. Jak již bylo výše zmíněno na dítě má také vliv stav matky během těhotenství, který při nevhodném stravování či chování matky může dítěti přivodit poruchy koncentrace, pozornosti a častější výskyt poruch učení a poruch chování (Sedláčková, 2007, s. 13-15).

Na základě těchto zjištění vytvořila Evropská komise (2008, s. 10-11) cílenou intervenci zaměřenou na nejohroženější děti a rodiny, mezi které patří:

1. ***Děti v pěstounské péči a děti se zdravotním postižením***, jelikož prostředí pěstounské rodiny je pro dítě daleko podnětější než institucionální výchova;
2. ***Děti a rodiny v zaostalých oblastech***, nebo v chudých městských čtvrtích či venkovských vesnicích;
3. ***Rodiny přistěhovalců nebo etnických menšin***, u kterých se má zvýšit posílení jejich integrace;
4. ***Další zvláště ohrožené děti a rodiny***, mezi které patří děti vystavené riziku zneužívání nebo násilí, děti z ulice, mladé delikventy, drogově závislé, nebo rodiny žijící v nuzných bytových podmínkách.

V otázce chudoby dětí má podle některých výzkumů Česká republika v evropském měřítku lepší výsledky, než je celoevropský průměr. V rámci EU je chudobou ohroženo asi 20 % dětí mladších 18 let, v ČR se riziko týká pouze 15 % dětí. I když údaje nejsou nijak drastické, některé výsledky výzkumu ukazují na děti jako na nejohroženější skupinu lidí z celé populace. Toto riziko narůstá s počtem dětí v rodině, ale také u rodin pouze s jedním rodičem (Matoušek, Pazlarová, 2014, s. 82). Chudoba totiž dětem přináší rizika nejen v oblasti psychického a fyzického vývoje, ale také jejich pozdějšímu začlenění do společnosti.

Naopak analýza z roku 2014 realizovaná Výzkumným ústavem práce a sociálních věcí poukazuje na neustále narůstající chudobu dětí zejména u rodičů se základním a středoškolským vzděláním. Podle analýzy se Česká republika spolu s dalšími východoevropskými zeměmi umístila na jednom z posledních míst v žebříčku vlivu nízkého vzdělání rodičů na chudobu dětí. Česká republika tedy podle analýzy patří mezi státy, ve kterých úroveň dosaženého vzdělání rodičů zásadně ovlivňuje šance dítěte na ohrožení příjmovou chudobou (Před bídou chrání děti vzdělání rodičů, 2014).

2 Základní charakteristika rodiny

Moderní charakteristika rodiny se odlišuje od jejích konceptů v historii, nicméně je stále platný prvotní výrok, že rodina je základní stavební jednotka společnosti. Současná rodina je založena na demokratické a volné výchově, ve které rodiče vynakládají co největší snahu na rozvoj potenciálu jejich dítěte a kladou důraz na zachování jeho individuality. Nicméně se rodina změnila v té nejdůležitější oblasti, její stálosti či pospolitosti. Z tohoto důvodu jí může označit za nestálou nebo křehkou, jelikož se vyskytuje stále ve větší míře procento nesezdaných partnerů a neúplných rodin pouze s jedním rodičem.

Vliv na tuto situaci má zřejmě podpora silného postavení jedince ve společnosti, který nepotřebuje jako podporu svou rodinu, oproti tomu, jak to bylo dříve. Můžeme tedy říci, že důležitost postavení rodiny v životě jedince do značné míry nahradila důležitost práce, kterou je možné zásluhou moderních technologií vykonávat odkudkoliv. Charakteristiku rodiny také ovlivnily homosexuální páry, tudíž nemůžeme jednoznačně definovat rodinu, jako tomu bylo dříve. Rodinu bychom tedy měli brát jako široký pojem, se kterým budu následně pracovat.

Podle Matouška a Pazlarové (2014, s. 11) je současná civilizace modelem západního typu, který je založen na lidských právech, realizaci osobního potenciálu, práci jako určujícím faktorem společenského postavení a na svobodné volbě náboženství. I přes to, že se značně změnily přístupy k výchově dětí v rodině, a některé její funkce převzal sociální stát, základní funkce rodiny zůstaly stále stejné:

1. *Podporování socializace – vychovávání dětí;*
2. *Vztahová podpora dospělých lidí;*
3. *Ekonomická podpora všech členů.*

V prvních funkcích je téměř jisté, že rodina nebude zastupitelná nikdy, nicméně ekonomická podpora všech členů již pro mnohé není v současné společnosti ve všech rodinách typická.

Matoušek a Pazlarová (2014) vnímají také jako znepokojivý úkaz život bez partnera během dospělosti, což pravděpodobně souvisí i s narůstajícím počtem osamělých starých lidí v populaci. Nejčastěji jsou to osamělé ženy, které o svého partnera přichází vinou úmrtí, rozvodu, či rozchodu, což poté výrazně ovlivňuje jejich život i výchovu dětí. Pro mnohé je také důležitější jejich osobní svoboda než navazování dlouhodobých partnerských vztahů.

2.1 Typy rodin

Typologii rodin dělíme zejména podle funkčnosti rodiny. Pokud rodina správně nefunguje, vnímáme to jako stav, při kterém nejsou plněny předem vytyčené cíle, jenž jsou společností akceptovány ale především očekávány. Poruchy rodiny, tedy můžeme rozdělit do skupin podle příčin (Skopalová, 2014):

1. *Objektivních*, které přímo nevycházejí z vlastní vůle rodičů. Jedná se zejména o neschopnost péče o dítě z důvodu určitého handicapu rodiče. Můžeme sem zařadit nemoc, invaliditu, nezaměstnanost apod. Jedná se tedy o situace, za které rodiče ve většině případů nemohou.

2. **Subjektivních**, při kterých rodiče vědomě zanedbávají nebo nedodržují péči o nezletilé dítě. Tyto příčiny tak znemožňují plnit některé, mnohdy ale i všechny funkce, které by rodina z hlediska společnosti měla plnit. Řadíme sem například nezvládnutí rodičovské role, neschopnost či neochotu o dítě pečovat, či závislost na návykových látkách.
3. **Smíšených**, v rámci kterých například jeden z partnerů podlehl určité závislosti z důvodu smrti partnera neboli druhého rodiče dítěte.

Typy rodin také dělíme podle toho, zda se jedná o rodiny úplné a rodiny neúplné. **Úplnou rodinu** utvářejí dva společně žijící biologičtí rodiče s jedním či více dětmi ve společné domácnosti. Tento druh rodiny je nejstarším a ve velké míře zastoupeným typem rodiny ve společnosti. Přesto ale úplná rodina není zárukou kvalitní výchovy dítěte podle Kellera (2011, s. 138), jelikož se dle jeho názoru v těchto rodinách vyskytuje nové sociální riziko, což je sladění rodinného života s prací, někdy také s případnou nutnou péčí o staršího člena domácnosti. Rodiče jsou často vytíženi pracovními povinnostmi, tudíž na děti nemají čas, který se jim snaží vynahradiť poskytováním vyšších finančních prostředků či drahých darů. Úplnou rodinu můžeme také nazývat nukleární rodinou, jakožto nejstarším typem rodiny, který ve společnosti převládá. Rodinu nukleární stejně jako úplnou tvoří muž, zejména ve funkci živitele, jeho partnerka a jejich děti.

Neúplnou rodinu tvoří pouze jeden z biologických rodičů se svým dítětem nebo dětmi. Tento typ rodiny vzniká nejčastěji rozvodem, případně také rozchodem, či smrtí partnera. Podle Matouška, Pazlarové (2014, s. 89) z hlediska ekonomiky a funkce jsou rodiny s jedním rodičem nejvíce ohroženy chudobou, jelikož všechny nároky rodiny směřují k jediné osobě, která o všechny pečuje. V porovnání s úplnými rodinami, ve kterých jsou děti ohroženy chudobou nebo sociálním vyloučením v 19 %, jsou děti v neúplných rodinách ohroženy z 50 % a dále tento počet rodin vzrůstá.

Dalším typem rodin, se kterým se můžeme setkat, je **rodina doplněná**, ve které je jeden z biologických rodičů nahrazen náhradním rodičem. V těchto rodinách je velmi častý výskyt absence respektu k „nevlastnímu“ rodiči, ale také přínos nových pravidel do rodiny novým rodičem z předešlého partnerství, které nemusí být v souladu s již stanovenými pravidly, což v mnohých případech vede ke konfliktu (Matoušek, Pazlarová, 2014, s. 89).

Mnohdy se v doplněných rodinách vyskytují psychické problémy u dítěte, jelikož si nerozumí s partnerem svého rodiče nebo si dává za vinu rozchod svých rodičů. V těchto případech je třeba, aby biologický rodič nastolil pravidla, a postoje, které budou v rodině respektovány, a aby jeho dítě vědělo, že se na něj může kdykoliv obrátit, ale také uvedl nového partnera do rodiny jako jeho právoplatného člena.

2.2 Funkční rodina

Rodina je považována za nejdůležitější sociální skupinu, uvnitř které člověk žije. V rámci rodiny dochází k uspokojování psychických, sociálních, ale také fyzických potřeb, a poskytuje nám potřebné zázemí k seberealizaci. Rodina je také hlavním zdrojem zkušeností a vzorců chování, které prvotně získáme. Rodina tedy formuje jedince v průběhu jeho vývoje, je nositelem jeho budoucího postavení ve společnosti a celkové identity (Fischer, Škoda, 2014, s. 155).

Podle Sobotkové (2007, s. 71) funkční rodina rovněž začleňuje jedince do rodinné struktury, jenž poskytuje pocit sounáležitosti, ovlivňuje osobní identitu a smysl života. Jako dalším pozitivum funkční rodiny autorka uvádí ekonomickou podporu, která zahrnuje zajišťování základních i rozvojových potřeb jednotlivých členů rodiny, péči, výchovu a socializaci umožňující rozvoj dětí i dospělých vně rodiny, s čímž souvisí také sociální systém hodnot a norem. Poslední funkcí je ochrana zranitelných členů rodiny či na ostatních nějakým způsobem závislých členů.

Dále je funkční rodina také charakterizována třemi nosnými a základními principy, mezi které patří (Sobotková, 2007, s. 72):

1. **Soudržnost**, charakteristická intimitou a sounáležitostí vně rodiny, kdy je kladen důraz na přiměřenou samostatnost a nezávislost členů rodiny.
2. **Adaptabilita**, která značí schopnost rodiny přizpůsobovat se nárokům plynoucích z jejího okolí zaměřujících se na nároky života ve společnosti. Plně adaptabilní rodiny, dokáží podle potřeby změnit své fungování a v mnohých případech i svůj životní styl.
3. **Komunikace**, jenž tvoří celkovou atmosféru rodiny, schopnost řešit vzniklé problémy a plánovat změny. Přímá a otevřená komunikace rodiny rovněž tvoří jakýsi ochranný faktor před negativními vlivy z vnějšího prostředí.

V některých případech se však může stát, že rodina je pro jedince přítěží a zdrojem vzniku a rozvoje mnohých psychických problémů či sociálně-patologických jevů. V těchto případech bývají nejvíce postiženy právě děti, které rodina formuje. Zejména se jedná o tyto problémy (Fischer, Škoda, 2014, s. 155):

1. *Dysfunkční a afunkční rodiny, spojené s psychickou deprivací jedince;*
2. *Anormální osobností rodičů, kteří neumějí či nechtějí z různých důvodů pečovat o dítě, což je projevem asociálního chování;*
3. *Úplnosti rodin a náhradních rodin;*
4. *Syndrom CAN.*

2.3 Dysfunkční rodina

Jak bylo již výše zmíněno, rodina je tím nejdůležitějším a nejzákladnějším článkem ve výchově a v průběhu vývoje dítěte je velmi podstatné, aby fungovala správně, jelikož si dítě většinu vzorců chování odnáší právě z rodiny. I když je velmi důležitá správná funkce rodiny, bohužel tomu tak v mnoha případech není. Některé rodiny přestávají plnit povinnosti obsažené ve výše zmíněných funkcích, čímž se stávají rodinou s negativním působením na vývoje jedince neboli dysfunkční rodinou.

Než se rodina stane dysfunkční, prochází většinou ještě problémovým obdobím, ve kterém vykazuje poruchy některých funkcí, jenž prozatím závažněji neohrožují rodinný systém, a s ním související vývoj dítěte. Rodina je tedy schopna řešit tyto problémy vlastními silami nebo může požádat a přijmout jisté formy pomoci zvnějšku. V rámci orgánu sociálně-právní ochrany dětí, se tyto rodiny stávají předmětem zvýšené pozornosti a sledování ze strany pracovníků odboru (Skopalová, 2014).

O pojmu dysfunkční rodina se začalo poprvé diskutovat již v polovině 20. století, kdy tento termín zavedl představitel strukturální rodinné terapie Salvador Minuchin. Dysfunkční rodinu charakterizoval dvěma extrémy (Sobotková, 2007, s. 35):

1. „*Enmeshment*“, což jsou rodiny propojené, zamotané a nediferencované;
2. „*Disengagement*“, který představuje rodiny nespojitě, odcizené, oddělené. Minuchin také spojoval určité typy rodinných problémů s konkrétní rodinnou strukturou.

Mezi typické znaky dysfunkční výchovy patří zanedbávání dítěte zejména v sociálně slabých rodinách, ale vyskytuje se také u rodin s vyšším sociálním statutem, ve kterých si rodiče místo času stráveného s dítětem kompenzují tyto nedostatky koupí drahých předmětů a dárků dítěti. Mnoho rodin tedy při pohledu z vnějšku může vystupovat jako spokojená rodina, i když uvnitř tomu tak není.

Důvodů, proč rodina či výchova selhala, může být hned několik. V některých rodinách se rodiče nemohou o dítě kvalitně postarat kvůli nedostatku finančních prostředků, tudíž rodiče nejsou schopni zajistit základní potřeby, nedostatku zájmu, nemoci či nepřítomnosti jednoho z rodičů. Můžeme se ale také setkat s rodiči, kteří nejsou schopni se postarat o své dítě, a to zvláště kvůli vlivu jejich nízkého věku. Tito rodiče jsou sami ve svém věku stále závislí na svých rodičích, z čehož vyplývá, že sami nejsou schopni nabídnout dítěti podnětné prostředí vhodné k jeho výchově.

Za dysfunkční rodinu tedy můžeme považovat rodinu, ve které jeden či více členů vykazují nezdravé chování, pro něž je charakteristické (Sobotková, 2007, s. 35):

1. ***Popírání a neřešení problémů;***
2. ***Chybějící intimita vně rodiny;***
3. ***Vzájemné obviňování;***
4. ***Rigidní role;***
5. ***Potlačování osobní identity a nejasná komunikace;***
6. ***Nejasná pravidla, kompetence a role jednotlivých členů.***

V těchto rodinách se také vyskytují napjaté vztahy mezi partnery, které narušují výše zmíněnou soudržnost rodiny, která je podstatná pro výchovu dítěte, což může vést až k psychické deprivaci u méně odolných dětí (Fischer, Škoda, 2014, s. 158).

Podle Sobotkové (2007, s. 35) je rovněž velmi pravděpodobné, že dysfunkční rodinný systém může produkovat také individuální psychopatologii zejména v oblasti užívání návykových látek, agresivním či asociálním chování.

Vyústěním dysfunkční rodiny je afunkční funkce rodiny, při které jsou poruchy tak závažného rázu, že rodina přestává plnit svůj základní úkol a dítěti tím začíná závažně škodit nebo ohrožuje jeho samotnou existenci. Sanace u této rodiny je bezpředmětná a dítěti nejvíce prospěje jeho odebrání od rodiny a umístění do náhradní rodinné péče nebo ústavu. Podle Skopalové (2014) se v České republice vyskytuje kolem 0,5 % těchto rodin.

2.4 Dopad chudoby na rodinu a dítě

Zažitou představou o rodinách s nízkými příjmy je, že daleko méně utratí za zboží a služby poskytované společnostmi, přičemž většinu svých financí utratí za náklady na bydlení a obživu. V současné společnosti už tato představa není tak reálná, jelikož se rodiče nízkého sociálního statutu v mnohých případech snaží vyrovnat nejviditelnější rozdíly mezi dětmi.

Nicméně stále rodiny s nízkými příjmy trpí nedostatkem materiálních a sociálních zdrojů, jelikož nemají dostatečný přísun finančních prostředků na jejich zajištění. Tato problematika se také odráží na možnostech v rámci bydlení, vzdělávání, zájmových aktivit či trávení volného času. Situace je charakteristická zejména pro rodiny s dlouhodobě nezaměstnanými dospělými osobami.

Nedostatek finančních prostředků v rodině, se také odráží na kvalitě vztahů v rodině. Rodiče, kterým chybí prostředky, jsou častěji podráždění a ve stresu, což se promítá do vztahů mezi rodičem a dítětem kdy je spíše ze strany rodičů proječován nezájem o dítě, nedostatečná péče či snižování jeho sebevědomí. Dopad chudoby se tedy odráží na oblasti uspokojování potřeb dítěte, jejichž absence může vést až k psychické deprivaci. Podle Mareše (1999, s. 70) žít v chudobě znamená být mnohonásobně deprivován, a to nejen v oblasti psychického a fyzického nedostatku, ale také nedostatku společensky považované hodnoty. Jako hodnotu zde můžeme označit dostatečný příjem nebo pevné zdraví.

Podle Matouška a Pazlarové (2014, s. 83) děti z chudých rodin rovněž provázejí komplikace již od nitroděložního vývoje a je u nich větší pravděpodobnost že se narodí předčasně, s nízkou porodní váhou, nebo se zdravotními komplikacemi jakými mohou být fetální alkoholový syndrom či drogová závislost. V dětství u nich odchází častěji k úrazům a je u nich vyšší pravděpodobnost prožití traumatizující události. V průběhu dospívání se u těchto dětí objevují častěji deprese, přejídání, psychické problémy a vyšší míra

sebevražednosti. Problémy se nevyskytují pouze v této oblasti, ale také v oblasti školních výsledků, rozumových testů či v rozvoji řeči, ve kterém dosahují nižších výsledků než děti s vyšším sociálním statutem.

Mezi oblasti, které ovlivňuje chudoba, také patří výchova, která je v těchto případech velice významně deformována každodenními existenčními starostmi. Navíc v případě, že je dítě již sociálně vyloučené, u něj dochází k výchově, jenž je velmi efektivně orientovaná na život v jeho přirozeném prostředí. To se při nástupu do vzdělávacího systému projeví jako značný nedostatek nejen v oblasti komunikace s okolním světem (Do školy nepůjdeš! Musí se vydělávat, 2009).

2.5 Aktivita podporující funkci rodiny

Způsobů, jak podpořit správnou funkci rodiny je několik. Níže budou popsány služby či způsoby, které jsou nejznámější a ze strany rodin využívány v největším měřítku.

1. *Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi*, jsou terénní, popřípadě ambulantní služby, které můžeme poskytovat v přirozeném prostředí klientů. Poskytují se zejména rodinám s dětmi, u kterých je jejich vývoj ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobě krizové sociální situace, kterou rodiče nedokáží sami bez pomoci překonat, a u kterých existují další rizika ohrožení jejich vývoje. Tyto služby charakterizuje zejména velká časová náročnost. Je velice podstatné, aby zde pracovník získal důvěru členů rodiny a až poté s nimi začal pracovat na zlepšení situace, ve které se rodina nachází. Spolupráce mezi rodinou a pracovníkem trvá zpravidla 6 měsíců, někdy i více. Pracovník rodinu učí rodičovským kompetencím, zlepšení života dítěte, úspěšnosti dítěte ve vzdělávání, hospodaření rodiny, prevenci zadlužení a ztráty bydlení, a dalším činnostem, které směřují ke zlepšení celkového stavu rodiny. Sociálně aktivizační služby jsou také charakteristické svou spoluprací s dalšími orgány, které se aktivně podílí na úspěšném vyřešení situace v rodině. Sociální službu může poskytovat sama obec nebo jí poskytují neziskové organizace (Agentura pro sociální začleňování: Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi [online], 2016).

2. *Intervenční programy orientované na rodinu*, můžeme také říci terapeutické programy, vychází z potřeb rodiny. Mapují oblasti rodinných vztahů, nepřiměřeného vnímání dětí ze strany rodičů i schopnosti rodičů podněcovat dítě a účinně uplatňovat disciplínu. Věnují se také problematice zvládnutí stresu ze strany rodičů, který by se neměl odrazit na rodině, a přiměřeném reagování na potřeby dítěte. Mnohdy jsou programy ale zaměřeny i na problémy

týkající se finanční gramotnosti rodiny, zásad zdravého životního stylu, hygieny, zejména u dětí, hledání zaměstnání apod. Programy mohou být poskytovány jak v domácím prostředí, tak v institucích, kam rodina pravidelně dochází (Matoušek, 2010, str. 27-37).

3. **Raná péče**, je terénní, popřípadě i ambulantní služba poskytovaná dětem a jejich rodičům do věku 7 let dítěte, které je postižené nebo je jeho vývoj ohrožen v důsledku nepříznivého zdravotního stavu. Služba je poskytována bezplatně, a je zaměřena na podporu rodiny a podporu příznivého vývoje dítěte. Služba poskytuje funkce: výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti a pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů (Ministerstvo práce a sociálních věcí: Sociální služby [online], 2016).

4. **Školní družiny**, jsou školská zařízení, která poskytují zájmové vzdělávání žáků základních škol podle jejich vlastního vzdělávacího směru, ve kterém mají možnost se realizovat a zlepšovat. Družiny poskytují funkci výchovnou, vzdělávací, rekreační, sportovní a zájmovou činnost žáků mimo školní docházku. Družiny také pomáhají v harmonizaci pracovních a rodinných rolí rodičů, jelikož jsou realizovány formou pravidelné denní docházky (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Školní družiny [online], 2016).

5. **Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež** poskytují ambulantní služby dětem a mládeži ohroženým sociálním vyloučením od 6 do 26 let věku. Tato služba je určena rizikovým, neorganizovaným dětem a mládeži, jenž jsou ohroženy sociálně – patologickými jevy nebo mají vyhraněný životní styl neakceptovaný většinou společností. Služba se snaží vytvořit cestu k pozitivnímu ovlivnění života dětí, mládeže a mladých dospělých, kteří stojí na počátku své samostatné životní cesty (Agentura pro sociální začleňování: Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež [online], 2016).

6. **Preventivní programy**, jsou zaměřené na dospělé osoby, které se prozatím nedopustily špatného zacházení s dítětem (primární prevence), ale je u nich vysoké riziko pravděpodobnosti špatného zacházení s dítětem (sekundární prevence). Preventivní programy jsou zejména zaměřeny na hlavní faktory, které předpokládají špatné zacházení. Mezi tyto faktory řadíme: osobnostní výbavu rodičů, výchovné strategie, ekonomické a materiální podmínky života rodiny, podpůrné sítě rodiny, dostupnost sociálních a zdravotnických služeb. Cílovou skupinou preventivních programů nejsou jen rodiče, ale i lékaři, učitelé, sociální pracovníci apod., kteří se během své práce mohou dostat do kontaktu s rodinou s příznaky dysfunkce. K cílové skupině patří také děti, které by měly vědět, jaká je přijatelná hranice vhodného a nevhodného chování ze strany rodičů, a měly by být poučeny o tom, co dělat, pokud rodič tuto hranici překročí. Výjimečně se do cílové skupiny také řadí nezletilé matky a matky, které byly osloveny v nemocnici agenturou poskytující pomoc v péči o dítě. Odlišným typem od individuálních programů jsou skupinové programy pro rodiče v náročné životní situaci, nebo s čerstvě narozeným dítětem (Matoušek, 2010, str. 27-37).

3 Chudoba ve vzdělávání

Již od 18. století byla negramotnost označována za závažnou překážku v rozvoji a modernizaci společnosti. Z tohoto důvodu bylo již Marií Terezií zavedeno školní vzdělávání, aby se tato situace změnila. Nevzdělanost brání člověku v jeho sociálním začleňování, tudíž je vzdělání nezbytnou součástí v životě jedinců. Proto je podle Mareše (2011, s. 36) vzdělání považováno za prostředek jakéhosi zrovnoprávnění ve společnosti.

Proces vzdělávání obsahuje jak pedagogický, tak sociální obsah. Pro téma této práce nás bude zajímat jeho sociální obsah, jímž je jeho dostupnost pro ty, kteří to potřebují, jelikož s vyšším vzděláním se také mění sociální statut člověka a jeho kvalita života (Tomeš, 2011, s. 67).

Podle Tomeše (2011, s. 69) by povinné vzdělání mělo být bezplatné, jelikož ho označuje jako nutnost, kterou musí člověk podstoupit. Jeho dostupnost má být tedy založena na:

1. **Zeměpisné dostupnosti** - kdy se dítě může do školy dostavit samo a bez jakéhokoliv ohrožení;
2. **Kvalitnosti** – na všech školách mají být dětem a studentům poskytovány znalosti srovnatelné kvality;
3. **Finanční přístupnosti** – náklady na vzdělávání nemají být překážkou pro všechny vrstvy společenského spektra;
4. **Rovnoprávnosti** – zajištění rovného přístupu pro všechny jedince bez ohledu na pohlaví, etnickou či sociální příslušnost.

Jakým způsobem ale zajistit, aby vzdělání bylo dostupné pro všechny a také bezplatné? V mnoha teoriích o vzdělávání se můžeme dočíst, že vzdělávací systém je odpovědí na potřeby průmyslu. Žákům jsou vštěpovány podle společnosti důležité poznatky, dříve i respekt k autoritám a disciplína, což následně ze žáků vytvoří pracovní sílu, která je společensky bezmocná a nerovnoměrně rozdělená do vrstev (Mareš, 1999, s. 36).

Základem nerovností ve vzdělávání je však ve skutečnosti rodina, nikoliv trh práce nebo průmysl. To, v jaké rodině žijeme je předpoklad našeho pozdějšího vzdělávání, jelikož sociálně slabé rodiny nejsou schopny posílat své děti na kvalitní či zpoplatněné školy. Mnohdy volí školy co nejbližší bydlišti, aby ve velké míře nezatěžovaly finanční rozpočet rodiny. Z tohoto faktu je tedy patrné, že život v rodině s nedostatečnými finančními prostředky je ve většině případů jasným odmítnutím dalšího vzdělávání.

V případě, že rodina pobírá sociální dávky a zároveň může dítě využít jako další možný zdroj příjmů v podobě sběru surovin, práce na černo apod., je z krátkodobého hlediska ekonomicky výhodnější odmítnout další vzdělávání. Zde se také odráží neschopnost systému vyrovnávat handicap vyloučení na základě sociálního vyloučení. Vinou neschopnosti systému jsou produkováni mladí lidé ukončující již v 15 letech vzdělávání, bez získání kvalifikace i pracovních návyků, což z nich následně tvoří nezaměstnané a nezaměstnatelné (Do školy nepůjdeš! Musí se vydělávat, 2009).

Jak se v mnohých odborných literaturách uvádí, školní docházka na dítě působí velmi pozitivně. V rámci docházky může dítě snadněji překonat nepřízeň provázející jeho život, jelikož v rámci školních úspěchů mohou být kompenzovány neúspěchy v jiných oblastech. V tomto prostředí se také dětem ze strany školy nabízí několik podpurných vztahů a kontaktů. Škola tedy může působit na dítě jako výzva, motivace, možnost osobního rozvoje, ale samozřejmě také jako zdroj určitého ohrožení. Ve školním prostředí je tedy zejména důležitý pro dítě pocit bezpečí, úcta, důvěra v jeho schopnosti a dovednosti, s čímž souvisí jejich podpora při naplňování stanovených cílů (Pančocha, 2011, s. 129).

V oblasti sociálně znevýhodněných dětí patří k jejich nejčastěji vyskytujícím se negativním projevům pozdní příchody do školy, zapominání domácích úkolů a nekázeň. Tyto projevy jsou negativně hodnoceny zejména ze strany učitelů, ale také ostatních dětí, jelikož na nich mohou vidět odlišnosti mezi hodnotami v rodinách a rozpory mezi vyžadovanými pravidly v domácím a školním prostředí. V tomto období je pro dítě důležité, aby bylo ze strany učitele pochváleno. Pokud by tomu bylo jinak, mohlo by u dítěte dojít k pocitům méněcennosti a selhání. Tyto pocity následně vedou dítě k apatii, rezignaci, vyhýbaní se úkolům, nebo obviňování okolí z nespravedlnosti (Pančocha, 2011, s. 135). Je tedy velmi důležité, aby dítě mělo pocit úspěchu a pochvaly ze strany dospělého alespoň ve školním prostředí.

3.1 Význam vzdělání v moderní společnosti

V současné době nabývá vzdělání na stále větším významu, jelikož nám do jisté míry určuje naše postavení na trhu práce, od kterého se odráží výše finančních prostředků jedinců, což vede k vyššímu či nižšímu statutu ve společnosti. Vzdělání je také jistým pocitem seberealizace a rozvoje vlastního potenciálu, jenž můžeme na pracovním trhu dále rozvíjet neboli si vlastní pílí zajistit určité společenské postavení a životní styl.

I přes to, že je vzdělání velmi důležité, setkáváme se již na trhu práce s překvalifikovanými zaměstnanci, z čehož vyplývá, že začíná být nedostatek manuálně zručných pracovníků. Tato situace může ohrozit společnost v budoucnosti. Stejný názor vyjadřuje ve své knize také Keller (2011, s. 74), který vysokoškolské vzdělání označuje za pojistku lidí před jistými sociálními riziky, mezi které patří právě sociální vyloučení či chudoba.

Také pro založení rodiny je příznivější situace, kdy jsou oba rodiče vzdělaní, což souvisí s dostatečným výdělkem finančních prostředků, které dítěti zaručí spokojené a plnohodnotné dětství. Na tomto základě je také pro rodiče s finančními prostředky jednoduché zajistit dítěti v rámci školy rozvoj jeho dovedností a potenciálu, což mu do budoucna také přinese jisté výhody a stejný či podobný společenský statut, jaký měli jeho rodiče.

Vzdělání nám rovněž zajišťuje rozvoj komunikačních schopností, rozvíjení praktických i teoretických dovedností a získávání znalosti z oborů, které nás zajímají. Ve škole se také žáci učí odolnosti vůči stresu při plnění úkolů, skupinové práci a sebedůvěře, což mohou později využít v pracovním prostředí.

Ve společnosti ale kvůli těmto jistotám nastala chyba, jelikož se vzděláváme, z důvodu zajištění lepšího života, a v mnohých případech ne z vlastní iniciativy. Samozřejmě neustálé vzdělávání je potřebné s neustále se měnícími nároky a požadavky společnosti, pracovního trhu apod., jelikož jdeme velice rychle dopředu, a kdo se nevzdělává, ihned ztrácí přehled o určitých informacích (Keller, 2011).

S touto problematikou v současnosti souvisí jak ve vysokoškolské sféře, tak ve středoškolské sféře, kladení důrazu na praxi. Z tohoto důvodu bychom se neměli soustředit pouze na studium, ale také získávat nové poznatky a zkušenosti z našich oborů, které by nám byly přínosem pro praxi.

3.2 Selektce ve vzdělávání

Katrňák (2004, s. 22) vnímá školní prostředí jako zdroj rozvoje a posilování sociálních nerovností. Zejména se jedná o případy, kdy škola oceňuje talentované žáky, jenž později končí na prestižních školách se snahou dosáhnout alespoň stejného sociálního postavení jako jejich rodiče či ještě vyššího. Z opačného hlediska se rovněž snaží podněcovat ty méně úspěšné, kteří ale v procesu vzdělávání poznají, že jim chybí dostatečné nadání, tudíž končí v méně úspěšných, spíše dělnických pracích. Tato pravda je podle Katrňáka (2004) pouze na první pohled viditelnou pravdou. Dle jeho názoru se ve školách selektuje již od prvopočátku, a to ve prospěch těch úspěšnějších. Méně úspěšní jsou zde defavorizováni na základě nedostatečného nadání a schopností vykonávat odlišnou profesi nežli jejich rodiče.

Skutečnou problematikou tedy není nedostatečné nadání a schopnosti, jak je výše zmíněno, ale právě selektivní chování ze strany školy, která tyto žáky označuje za méně schopné, čímž zavádí, ale také posiluje sociální hranice mezi chudými a bohatými. Katrňák (2004) tedy školu vnímá jako prostředí, které sociální rozdíly přetváří na vzdělanostní.

Stejný názor jako Katrňák (2004) zastává nevládní nezisková organizace Člověk v tísni. Tato organizace ale vidí začátek selekce již v mateřských školách. Pokud je dítě zdatné od mateřské školy a rodiče disponují finančními prostředky nebo mají možnost dát dítě do soukromé základní školy či výběrové třídy, je tomu tak. V řádných třídách poté chybí kvalitní žáci, kteří by ostatní děti motivovali k lepším výsledkům a byli tak přirozenými vůdci celé skupiny. Tato situace tedy vede k tomu, že se výsledky průměrných žáků nebo žáků ze sociálně slabých rodin spíše zhoršují, což se odráží i na celkových výsledcích českých žáků v mezinárodních šetřeních. Rovněž organizace zastává podle realizovaných šetření Pisa názor, že Česká republika je zemí se silnou závislostí dosaženého vzdělání na zázemí, ze kterého žák pochází. Selektce tedy podle organizace Člověk v tísni provází celý vzdělávací systém a prozatím se nenašla vhodná cesta, jak tomu zabránit (Člověk v tísni: Nůžky v českém školství se rozevírají [online], 2016).

V současné společnosti však nemůžeme s takovou jistotou říci, že jde o mezigenerační přenos dosaženého vzdělání v rámci rodiny, jak tomu bylo dříve. Je naprosto přirozené, že i děti dělníků či rodičů s níže postaveným sociálním statusem dosahují vysokoškolského vzdělání a jsou v životě daleko úspěšnější než jejich rodiče. Záleží tedy na jednotlivých rodičích, jaké možnosti ke vzdělávání poskytnou svému dítěti.

3.3 Charakteristika školní a předškolní přípravy

Kvalita předškolní a školní výchovy je významným bodem, od kterého se v pozdějším věku odráží vzdělavatelnost jedince. Již v předškolním věku je podstatné, aby dítě vyrůstalo v podnětném prostředí, což všichni rodiče nejsou schopni zajistit. U dětí ze sociálně slabého prostředí je doporučováno navrhnout rodičům umístění dítěte do předškolního zařízení a upozornit na jeho výhody související s následnou školní docházkou. Předškolní zařízení jsou rovněž po neformální stránce plniteli funkce sociální kontroly (Matoušek, Pazlarová, 2014).

Předškolní zařízení se doporučují zejména kvůli stanovení dítěti jasných hranic, které v rodině nemusí být správně nastaveny. Dítě je vhodné umístit do zařízení zejména kvůli rozvoji řeči, jelikož mnoho rodičů nevěnuje vadám řeči přiměřenou pozornost. Děti ze sociálně nepodněného prostředí navštěvující předškolní zařízení mají také výhodu systematické přípravy na nástup do školy. Pokud jsou u dítěte nelezeny nějaké pochybnosti v jeho vývoji, dostává se rodině možnosti před nástupem do školy navštívit pedagogicko-psychologickou poradnu (Matoušek, Pazlarová, 2014, s. 88).

U problémových rodin při nástupu dítěte do školy dochází k projevení nedostatků v péči o něj. V některých případech může škola upozornit orgán sociálně – právní ochrany dětí na nedostatky v péči a výchově dítěte. U těchto rodin je také charakteristická nedostatečná komunikace se školou a neschopnost plnohodnotně zvládat úkoly se svým dítětem. Právě v těchto případech může být nápomocen sociální pracovník spolupracující s rodinou, který je oprávněn zajistit dítěti vhodné podmínky ke studiu počínaje vhodným místem ke studiu, konče stanovením denního režimu dítěte. Druhou možností pomoci ze strany sociálního pracovníka je zprostředkování doučování dítěti, které poskytují některé z neziskových organizací (Matoušek, Pazlarová, 2014, s. 89).

Aby mohl sociální pracovník podpořit rodiče při výchově, musí vyhodnotit, jaký převládající výchovný styl v rodině převládá. Pro sociálně slabé rodiny je charakteristická liberální výchova, která velmi často hraničí až s nezájmem o dítě. Dítěti je tedy poskytnuta pouze nejzákladnější péče v rámci rodiny, nicméně není projevován větší zájem o jeho osobní rozvoj. V těchto rodinách se také vyskytuje autokratická výchova, která má typické znaky nepřiměřeně přísného trestání, při kterém by měl pracovník upozorňovat na možnosti jiných výchovných postupů přiměřených věku dítěte (Matoušek, Pazlarová, 2014, s. 89).

Samostatnou kapitolou v této problematice je také společně trávený čas rodičů a dětí ze sociálně slabých rodin. Rodiče si zde neuvědomují, jak je pro dítě a jeho další rozvoj důležité vhodné rozvržení volného času a aktivit v něm konaných. Mnohdy tyto děti tráví volný čas potulováním se po okolí se staršími kamarády, jelikož jim nikdo neukázal, jak by svůj čas mohli trávit lépe a produktivněji. Rovněž se absence společně tráveného času s rodinou může projevit na její nedostatečné pospolitosti a podpoře spíše individuálních zájmů a potřeb každého člena.

3.4 Ohrožené skupiny žáků

Za základní skupinu ohrožených dětí jsou považovány děti ve věku 6–15 let, které musí absolvovat povinnou školní docházku a mládež ve věku 15-18 let, kterým je nabízena širší škála vzdělávacích programů na středních školách, pokud budou úspěšní ve složení přijímacích podmínek daných škol (Tomeš, 2011, s. 70). Konkrétně u těchto dětí, které musí splnit povinnou školní docházku, se můžeme setkat s prvními znaky zanedbané výchovy či nedostatky v péči ze strany rodičů. Jedním ze základních problémů mohou být samotné limity rodičů ve znalostech či nevhodně nastavené fungování rodiny.

Další ohroženou skupinou jsou podle Tomeše (2011, s. 70) děti se zdravotním znevýhodněním, kterým má být vzdělávání upraveno úměrně jejich schopnostem a možnostem. Tato forma vzdělávání by měla probíhat na základních školách se zdravými dětmi, nebo ve speciálně upravených školách podpořených speciální pedagogikou a sociální prací. Ohroženou skupinou jsou zejména kvůli odlišné míře vybavenosti výukových či kompenzačních pomůcek na jednotlivých školách. Dále sem také řadíme nepřipravenost a nekvalifikovanost pedagogického sboru s výukou žáků se speciálními vzdělávacími potřebami nebo absencí dostatečného počtu speciálních pedagogů na škole.

Jako poslední skupinu zmiňuje Tomeš (2011) děti z dysfunkčních či zanedbaných rodin, s absencí vztahu ke vzdělávání, který mohou postupně získat za pomoci a podpory k tomu připravených učitelů a sociálních pracovníků. Právě tyto děti jsou pro tuto práci stěžejní a také jsou nejvíce ohroženy prostředím, ze kterého pocházejí. Odnáší si z něj zejména špatné vzorce chování, nevhodně nastavený systém hodnot a norem, ale také mnohdy úměrně věku nerozvinutý systém komunikace, slovní zásoby či návyku na plnění povinností. Kvůli těmto znakům jsou děti ve většině případů vyčleňovány z kolektivu svých vrstevníků, což poté ovlivňuje jejich socializaci.

3.5 Podpora rovného přístupu ve vzdělávání

Rovnému přístupu ve vzdělávací soustavě České republiky se věnuje vzdělávací politika, jejímž primárním cílem je zajistit žákům se znevýhodněným přístupem rovné příležitosti ke vzdělávání, jako je tomu u ostatních žáků. Samozřejmě se zde počítá s tím, že si tito žáci přinášejí horší dispozice ke vzdělávání ze své rodiny a sociálního prostředí, s čímž také souvisí odstranění negramotnosti, která se v některých rodinách stále vyskytuje (Krebs, 2010, s. 462).

Ke snižování sociálních rozdílů ve vzdělávání rovněž velmi napomáhá míra kvality předškolní a školní přípravy, což se později projevuje ve snižování nákladů sociálních politik. Podle Strategie sociálního začleňování v letech 2014-2020 (2014, s. 38) je české školství ve srovnání se zahraničím značně podfinancované, což značí nízké výdaje na jednotlivé žáky.

Vzdělanostní struktura v České republice je charakteristická zejména vysokým zastoupením studentů ve středoškolské sféře oproti vysokoškolské. Došlo zde také k nárůstu strávených let ve vzdělávacím systému což má pozitivní výsledky ve snížení míry předčasných odchodů ze systému, ale i negativní výsledky. Na základě nedostatku času jsou upozaděny děti a mládež se speciálními vzdělávacími potřebami, jelikož české školství není schopno pružně reagovat a vyrovnávat handicapy těchto žáků a rozvíjet jejich individuální potenciál (Strategie sociálního začleňování v letech 2014-2020, 2014).

K rovnosti vzdělávacích šancí napomáhá zejména několik opatření vzdělávací politiky, mezi které patří neustálé navyšování počtu studijních míst na školách, rozmanitější nabídka studijních programů, větší dostupnost škol apod. (Krebs, 2010, s. 454).

Nicméně oproti mnoha rizikům, mezi které patří například handicapované děti či děti pocházející z nepodnětného prostředí a jejich obstání v konkurenci s ostatními uchazeči o studium, které tomuto procesu rovného přístupu stojí v cestě je zde několik opatření, které se Strategie sociálního začleňování v letech 2014-2020 snaží zajistit (Strategie sociálního začleňování 2014-2020, 2014, s. 42-43):

1. *Vhodné podmínky ve školách hlavního vzdělávacího proudu pro všechny žáky a studenty;*
2. *Zkvalitnění a rozvoj poradenského systému za účelem rovného přístupu, jelikož dodnes není většina pedagogů připravena na zavádění principů rovného přístupu a vzdělávání žáků s různou mírou potřeby podpůrných opatření;*
3. *Podporu rovného přístupu v rámci mimoškolních aktivit;*
4. *Minimalizaci rizik spojených s chováním u žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami;*
5. *Podporu rozvoje a tvorbu místních strategií rozvoje výchovně vzdělávací soustavy a sociálně pedagogické intervence v domácnostech ohrožených sociálním vyloučením;*
6. *Podporu poradenských, intervenčních a aktivizačních služeb;*
7. *Podpůrné služby k získání a zejména k dokončení vzdělání pro žáky a studenty ze sociálně znevýhodňujícího prostředí;*
8. *Propojení spolupráce mezi školami, rodinou, sociálními službami a orgány sociálně-právní ochrany dětí.*

3.6 Postoje rodičů ke vzdělávání

Charakteristickým rysem po roce 1990 je dle výzkumu z roku 2003 zájem nejen rodičů, ale i žáků dosahovat co nejvyššího možného vzdělání, které je v rámci jejich schopností a dovedností, ale také snaha vydržet ve vzdělávacím procesu co nejdéle s největším vynaloženým úsilím a pílí. Dosažení co nejvyšší úrovně vzdělání rovněž souvisí s potřebami společnosti a seberealizací jedince uvnitř společnosti. Podstatné také je, aby se přístup žáků ke kvalitnímu vzdělávání neodvíjel od sociálního postavení jeho rodičů, případně jejich finanční situace (Přístup mladých lidí ke vzdělávání a jejich profesní uplatnění [online], 2003, s. 20).

I když je tento výzkum poněkud starší, již v této době bylo znatelné, že děti dosahují vyšší úrovně vzdělávání, než je tomu u jejich rodičů. Zejména je tento pokrok viditelný u přechodu dětí ze základní školy na střední školu, kterou si častěji vybírají zakončenou maturitní zkouškou, ať pochází z rodiny vysokoškolsky vzdělaných rodičů nebo ne. Na tomto příkladu vidíme, že i když je přechod z primárního do sekundárního vzdělávání ovlivněn rodiči, motivace z jejich strany je viditelná a není nijak negativně poznamenána jejich dosaženým vzděláním. Rovněž výzkum poukazuje na vyšší zainteresovanost matek k vytváření kladných postojů ke vzdělávání.

Novější výzkum z roku 2009 poukazuje na důležitost maturitního vzdělání dětí pro jejich rodiče. Pokud by jejich dítě nedosáhlo maturity, považovali by to za neúspěch. Také jak už bylo výše zmíněno, považuje většina rodičů za důležité, aby jejich dítě dosáhlo vysokoškolského titulu. Z toho tedy vyplývá, že rodiče narůstající trend vysokoškolsky a středoškolsky vzdělaných dětí vítají, a považují ho za normální, ať jsou vysoce vzdělaní či se základním vzděláním (Sociologický výzkum [online], 2009).

Postoje a motivace rodičů ke vzdělávání jejich dětí se liší rodina od rodiny, nicméně je téměř pro každého rodiče důležité, aby jeho dítě dosáhlo co nejvyššího pro něj možného vzdělání. Pro pozitivní postoj rodičů ke vzdělávání je rovněž podstatné, aby rodina disponovala alespoň základními finančními prostředky. Proto se také můžeme setkat se žáky, kteří po základním vzdělání míří rovnou na trh práce nebo na střední odborné školy s výučním listem, v rámci kterých mohou chodit již na placené praxe a finančně tak pomáhat své rodině. Žáci si také střední odborné školy vybírají z důvodu lepšího uplatnění na trhu práce a později ne příliš nutného doplňování kvalifikace.

Mnohdy je rovněž u rodin s nízkým sociálním statutem těžké hledat podporu ve vzdělávání pro své dítě, jelikož samy ve většině případů pokládají čas strávený ve vzdělávacím systému za zbytečný. Nemusí se vždy jednat o chudé rodiče, postačí, pokud mají rodiče nižší či středoškolské vzdělání. Poté ani na svých dětech nevyžadují dosažení vyššího vzdělání, než mají oni sami.

Podle článku pana Zdeňka Svobody uveřejněného v Lidových novinách kromě postojů rodičů ke vzdělávání, ovlivňuje děti rovněž český vzdělávací systém, který nemá dětem, jenž nevyrostají ve standardních podmínkách, co nabídnout. Česká škola dle jeho názoru dokáže úspěšně pracovat pouze s dětmi, které rodina pravidelně a průběžně připravuje a doučuje to, co se ve škole nenaučí. V případě nestandardních podmínek v rodině, kdy rodina bojkotuje vzdělávací systém, nemá škola dítěti co nabídnout a zpravidla mu neumí ani pomoci (Do školy nepůjdeš! Musí se vydělávat, 2009).

POUŽITÁ METODOLOGIE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

4 Charakteristika výzkumu

Hlavním cílem této práce bylo zaměřit se na chudobu ve vzdělávání, která je často se vyskytujícím jevem, avšak nikoliv dostatečně řešeným. Pro mnoho rodičů není snadné obstarat na začátku školního roku svým dětem školní potřeby, natož financovat veškeré mimoškolní aktivity a výlety realizované během školního roku. V posledních letech se také u sociálně znevýhodněných rodin potýkáme s problematikou financování školních obědů, což ve společnosti vyvolává soucit, ale i rozhořčení z výše vyplácených sociálních dávek, po kterých rodiny nejsou schopny zaplatit tuto základní potřebu.

Práce se tedy zaměřuje na schopnosti zvládnání nákladů spojených se školní docházkou ze strany rodičů nezletilých dětí, jenž jsou označeny za sociálně znevýhodněné. Dále se soustředí na vztahy dětí v třídním kolektivu, školní úspěšnost a další vzdělávání.

4.1 Charakteristika výzkumného šetření

Pro tento výzkum byla zvolena forma kvalitativního výzkumu, jelikož se jedná o zkoumání určitého sociálního problému, přičemž bude kladen důraz na získání individuálních pohledů jednotlivých respondentů. Rovněž je tento výzkum vhodný díky své pružnosti, která vyplynula z možnosti modifikovat otázky v průběhu rozhovorů s rodiči a učiteli (Hendl, 2012).

Kvalitativní výzkum také proniká do hloubky problematiky chudoby ve vzdělávání, o které má ve výsledku přinést co nejvíce získaných informací, jenž následně mohou být použity pro pedagogickou praxi. Kvalitativní výzkum je dále charakteristický tím, že teorie či hypotézy vzniklé na základě tohoto výzkumu není možné generalizovat, jelikož se jedná o výsledky získané a platné pouze pro zkoumaný vzorek daných rodin a učitelů. Rovněž nemá předem stanovené hypotézy a nezávisí na teorii, která již byla vybudovaná před realizací konkrétního výzkumu v teoretické části práce (Švaříček, Šed'ová, 2007).

4.2 Design výzkumu

Designem výzkumu byla zvolena mnohopřípadová studie, jelikož se jedná o sběr velkého množství dat od jednoho nebo několika málo jedinců. Jedná se tedy o detailní studium, a následné srovnávání několika málo případů, jenž vyhovovalo potřebám výzkumu. Rovněž zachycuje složitost případu, a popisuje vztahy v jejich celistvosti vždy v reálném kontextu, a za nejpřirozenějších podmínek (Hendl, 2012).

Mnohopřípadová studie nahlíží na subjekt svého zkoumání jako na součást celku, nikoliv samostatně, díky čemuž můžeme rozkrývat vztahy mezi účastníky výzkumu, čímž dochází k vysvětlování podstaty konkrétního případu (Švaříček, Šed'ová, 2007). V rámci mnohopřípadové studie tedy porovnáváme a hledáme podobnosti a odlišnosti, která následně analyzujeme a vytváříme deduktivní a induktivní závěry (Hendl, 2012).

Konkrétní případy byly zkoumány za pomoci osobní případové studie rodičů, jejich dětí a učitelů. Studie se zaměřovaly na jedincovu minulost, kontextové faktory a postoje, předcházející určité události. Rovněž zkoumá možné příčiny, jenž k události měly určitý vztah (Hendl, 2012).

4.3 Cíl výzkumu

Hlavním cílem výzkumu je zjistit vliv chudoby na příležitosti v oblasti vzdělávání dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí.

Mezi další cíle bude patřit zjištění subjektivního pohledu příčin chudoby samotných rodičů, možností prevence, a celkového dopadu chudoby na rodinu s nezletilými dětmi. Poslední část výzkumu bude zaměřena na sociální statut dítěte, jenž ovlivňuje jeho postavení mezi vrstevníky.

4.4 Výzkumné otázky

Výzkumné otázky byly zaměřeny na oblasti související s chudobou, jejím vlivem na rodinný život a školní docházku či prospěch dětí. Rovněž ale zjišťovaly přístupy učitelů k sociálně znevýhodněným dětem a jejich rodinám, nebo postavení konkrétních dětí v rámci školního kolektivu.

1. V jakém rozsahu jsou rodiče zodpovědní za sociální postavení své rodiny?
2. Jsou rodiče schopni obstarat veškeré školní pomůcky?
3. Liší se postoj učitele k žákovi v závislosti na sociálním postavení rodiny žáka?
4. Jaké jsou využívány způsoby spolupráce školy s rodinami, které jsou ohroženy chudobou?
5. Ovlivňuje sociální postavení žáka jeho motivaci k učení?
6. Je školní příprava sociálně znevýhodněných žáků dostatečná?
7. Nachází se žák v horší pozici v kolektivu, pokud pochází ze sociálně znevýhodněné rodiny?

4.5 Metoda získávání dat

Výzkumnou metodou byl zvolen polostrukturovaný rozhovor, který se skládá z předem připravených otázek zaměřených na téma chudoby ve vzdělávání. Ve výzkumném šetření jsou tedy obsaženy polostrukturované rozhovory s rodiči a učiteli sociálně znevýhodněných dětí.

Polostrukturovaný rozhovor má zajistit, aby se dostalo na všechna, pro tazatele zajímavá témata, která souvisí s přítomností chudoby ve vzdělávání a přístupy jednotlivých učitelů k dětem ze sociálně znevýhodněných rodin. Je tedy vytvořeno určité schéma rozhovoru, jenž specifikuje téma otázek, které je možné v průběhu rozhovoru upravovat dle možností a potřeb respondenta, s nímž vedeme rozhovor (Miovský, 2006).

Tato metoda byla vhodná, jelikož respondenty striktně neomezovala danou strukturou svých otázek. Ti po položení stěžejní otázky hovořili dále zcela spontánně, proto bylo důležité mít předem připravený okruh otázek, který je vracel k tématu výzkumu. Pokud byly nějaké odpovědi respondentů nejasné, či nedostatečné, byly pokládány doplňující otázky, na které respondenti mohli odpovědět.

4.6 Charakteristika výzkumného souboru

Výzkumný soubor se skládá vždy z jednoho z rodičů daného dítěte, což celkově tvoří 4 respondenty ze strany rodičů nezletilých dětí, kteří se ocitli v nepříznivé životní situaci, jenž má viditelný dopad na možnosti vzdělávání jejich dětí. Další 4 respondenti jsou učitelé, kteří jsou ve většině případů třídními učiteli těchto dětí, nebo s nimi v rámci školní docházky spolupracují.

Učitelé byli vybíráni na základě komunikace s místními sociálními pracovníky orgánu sociálně – právní ochrany dětí, které doporučily tyto osoby ke kontaktování, jelikož se společně věnují problematice chudoby ve vzdělávání a momentálně vyučují sociálně znevýhodněné děti. Rodiče byli vybíráni na základě následného doporučení učitelů, se kterými komunikují v oblasti vzdělávání jejich dítěte. Ve finální verzi mnoho rodičů nesouhlasilo či odmítlo uskutečnění rozhovorů, jelikož se dotýkaly citlivých témat, jako je kvalita rodinného života či finanční gramotnost.

Výzkumný soubor se tedy skládá z celkem 8 respondentů, 4 rodiče a 4 učitelé, jenž se pohybují ve věkovém rozmezí mezi 36 a 57 lety. Ve třech případech byli respondenti matky a jeden byl otec. Zbylí čtyři respondenti, jenž se účastnili výzkumného šetření, byly učitelky s dlouholetou praxí. Respondenty rovněž bylo možné rozdělit také podle města, ve kterém bydlí do dvou skupin. První čtyři respondenti pochází z malého města jménem Zlaté Hory s počtem obyvatel 4000, následující čtyři respondenti pochází z univerzitního města Olomouce se 100 000 obyvateli. Zmíněné rozložení výzkumného vzorku bylo zvoleno zejména z důvodu větší objektivity výzkumu, založené na odlišných podmínkách uvnitř škol, ve kterých je realizováno vzdělávání, ale také místa, ve kterém se škola vyskytuje a odlišnými názory učitelů na sociální znevýhodnění žáků. Rodiče byli do vzorku zařazeni proto, aby bylo zjištěno, zda se shodují s učiteli, nebo jsou v naprosté opozici v rámci zkoumaného problému.

Respondenti byli předem seznámeni s cíli výzkumného šetření a souhlasili, aby výsledky byly zveřejněny v této diplomové práci. Pro zachování anonymity budou respondenti označováni pouze smyšlenými jmény, nikoliv jejich pravými.

4.7 Charakteristika respondentů

1. Rodiče (R)

První skupinu respondentů tvoří rodiče, jejichž současná životní situace řadí jejich rodinu a zejména děti mezi sociálně znevýhodněné ve školním prostředí. Dále v textu budou rodiče označováni písmenem (R), pro větší přehlednost.

Panu Petrovi (R) je 42 let. Dříve pracoval jako svářeč, ale v současné době je již dva roky nezaměstnaný. Je rozvedený a momentálně žije se svojí partnerkou Mirkou, se kterou vychovává dvě nezletilé děti, jenž mu zůstaly v péči. Mirka je dlouhodobě nezaměstnaná, tudíž nemají stálý příjem finančních prostředků.

Paní Kamile (R) je 36 let a pracuje jako prodavačka v maloobchodní síti. Má dvě nezletilé děti a s partnerem, který je otcem dětí, je již 7 let rozvedená. Na výchovu a náklady spojené se vzděláváním dětí byla většinu času sama. Momentálně žije s novým manželem, který si nerozumí s dětmi.

Věra (R) je již 10 let rozvedená samoživitelka pečující o dvě nezletilé děti. Momentálně je nezaměstnaná, stejně jako tomu bylo po většinu času. Péči o děti sama nezvládá, tudíž jí od rozvodu pomáhá mladší sestra a rodiče. Je jí 41 let.

Pavle (R), která pracuje jako uklízečka a je jí 40 let. Již 15 let žije se svým současným partnerem, který pracuje ve stejné firmě na pozici svářeče. Společně pečují o jednu nezletilou dceru. Manžel paní Pavly má dlouhodobé problémy s alkoholem, které se odrazily na rodinném životě.

2. Učitelé (U)

Mezi druhou skupinu respondentů patří učitelé (U), jenž jsou ve většině případů třídními učiteli žáků, tudíž o nich ze školního prostředí vědí nejvíce, nebo se nějakým způsobem podílí na vzdělávání dětí všech výše zmíněných rodičů. Učitelé byli vybíráni na základě spolupráce s orgánem sociálně – právní ochrany dětí. Následně budou učitelé označováni písmenem (U).

Paní Martině (U) je 43 let a pracuje jako učitelka na 1. stupni základní školy, kde učí již 16 let. Vystudovala pedagogickou fakultu Univerzity Palackého v Olomouci učitelství přírodopisu pro 1. stupeň základní školy. Na základní školu ve Zlatých Horách nastoupila ihned po ukončení školy. Zde také absolvovala většinu své povinné pedagogické praxe v rámci školy, jelikož pochází ze Zlatých Hor. V současné době je třídní učitelkou Adama, syna pana Petra.

Paní Irena (U), které je 57 let, pracuje jako učitelka na základní škole na druhém stupni. Učí matematiku a fyziku a je třídní učitelkou Filipa, syna paní Kamily. Paní Irena před 33 lety vystudovala Pedagogickou fakultu Masarykovy Univerzity v Brně na pedagogické fakultě učitelství pro druhý stupeň základních škol. Tento obor studovala zejména z důvodu, že v době, ve které volila pedagogické zaměření svého vzdělání, bylo učitelství považováno za lukrativní zaměstnání. V současné době a po jejich zkušenostech však tento názor nezastává.

Paní Milada (U) rovněž pracuje jako učitelka na druhém stupni základní školy, kde učí syna paní Věry, Ondřeje. Milada vystudovala střední pedagogickou školu a následně si doplnila vzdělání na Univerzitě Palackého v Olomouci v oblasti učitelství pro druhý stupeň základních škol. Paní Miladě je 52 let, a má již 29 let trvající pedagogickou praxi.

Renáta (U) je učitelkou na prvním stupni základní školy, na které pracuje již 25 let. Vystudovala Univerzitu Palackého v Olomouci, obor učitelství pro první stupeň základní školy. V průběhu své pedagogické kariéry si doplnila vzdělání pro výkon metodika prevence na základních školách, kterého vykonává již 6 let. V současnosti je učitelka dcery paní Pavly, Kristýny. Paní Renátě je 49 let.

4.8 Realizace rozhovorů

Realizace rozhovorů probíhala formou osobního setkání se všemi vybranými respondenty. Rozhovory s učiteli probíhaly ve školách, ve kterých působí a stejně tomu bylo u většiny rodičů, kteří raději upřednostnili setkání ve škole, než ve svém domě či bytu. Pouze jedna respondentka upřednostnila setkání v předem domluvené restauraci. Rozhovory trvaly v rozmezí od dvaceti minut po jednu hodinu.

Rozhovory vždy probíhaly pouze s jedním z rodičů daného žáka, a to především s matkami. Pouze jeden rozhovor je s otcem, který je viditelně méně obsáhlý a osobní, než je tomu u rozhovorů s matkami, které na základě těchto důvodů byly k rozhovorům upřednostněny. Matky taktéž mluvily více otevřeně a bez viditelnějších zábran, než tomu bylo u respondenta mužského pohlaví.

V průběhu rozhovorů došlo k saturaci dat, jelikož byly získány potřebné informace pro dosažení cíle výzkumu. Na základě získaných informací mohlo být ukončeno získávání dat za pomoci rozhovorů. Dále následovala transkripce informací z audiozáznamu rozhovorů a zpracování osobních případových studií rodičů a dítěte.

5 Mnohopřípadové studie rodičů, dítěte a učitelů

Tato část diplomové práce se věnuje jednotlivým případovým studiím respondentů, kteří se podíleli na výzkumu. Pro větší přehlednost jsou případové studie seřazeny dle respondentů, kteří spolu v rámci výzkumu souvisí. Nejprve je řazena případová studie rodiče (R), aby došlo k seznámení se zkoumanými osobami, a pod touto studií je vždy zařazena studie učitele (U), jenž vyučuje dítě výše zmíněného respondenta (R).

Osobní případové studie rodičů (R) jsou strukturované do tří částí. První část představuje samotného respondenta, jeho rodinný stav, finanční situaci, a také jeho vztah ke zkoumanému problému. Druhá část pojednává o jeho subjektivním názoru na zkoumanou problematiku a schopnost vyrovnat se s ní. V poslední části je zhodnocená motivace a školní příprava dětí samotných respondentů (R).

Osobní případové studie učitelů (U) jsou součástí studií rodičů a jejich dětí. Jejich výpovědi jsou uvedeny u otázek, které byly rovněž položeny i rodičům. Tento způsob byl zvolen pro větší přehlednost, ale také proto, aby bylo zjištěno, zda se učitelé názorově shodují s rodiči, nebo jsou v naprosté opozici v rámci zkoumaného problému.

Případové studie jsou také rozděleny podle města, ve kterém byl výzkum realizován. První dvě případové studie byly realizovány ve městě Zlaté Hory. Zbylé dvě případové studie byly realizovány ve městě Olomouc.

5.1 Případová studie Petr

Panu Petrovi (R – Adama) je 42 let a momentálně je již dva roky nezaměstnaný. Dříve pracoval jako svářeč v místní firmě, ale z důvodů snižování stavu zaměstnanců, byl propuštěn mezi prvními. Tuto situaci dává za vinu svému nedostatečnému vzdělání, jelikož vlastní pouze výuční list, nikoliv další specializaci. Nedostatečnému vzdělání přisuzuje také vinu za svou nezaměstnanost, nicméně nedisponuje finančními prostředky k doděláním vzdělání. Za svou nezaměstnanost viní také společnost, která chce vzdělané lidi, ale nedává jim k tomu možnosti. *„Nikde vás nechtějí, protože nemají peníze, nebo chtějí dodělané vzdělání, a co já si asi budu ve čtyřiceti dodělávat. Za našich mladých let to nebylo potřeba, takže mi stačilo, co jsem měl, že jo.“*

Pan Petr velmi spoléhá na znovupřijetí ze strany firmy, které mu v případě znovuzískání větších zakázek bylo přislíbeno. *„My hlavně máme slíbené, co jsme tam pracovali víc jak pět let, že až zase budou zakázky, tak nás vezme. Ale to taky nemáte hned, tak čekám, kdy to bude.“* Dále také pan Petr vidí nevýhodu v absenci vlivných známých, kteří by mu zařídili alespoň dočasnou práci. *„Tady prostě není kde vzít práci, když nemáte známé.“*

Petr je rovněž samoživitelem dvou nezletilých chlapců: Adama 10 let a Lukáše 13 let. Adam v současné době navštěvuje pátou třídu a Lukáš osmou třídu. Lukáš není nijak problémový a učení mu jde lépe než Adamovi. U Adama za špatné známky může ve větší míře dyslexie a nedostatek času a péče o tento problém ze strany otce.

Matka s rodinou nežije, jelikož byla dlouhodobě závislá na alkoholu a postupně k této závislosti přibyla i závislost drogová. S tímto životním stylem později přišel odchod od rodiny a začátek nového života. S dětmi je matka v kontaktu velmi sporadicky, jelikož nežije ve stejném městě.

Pan Petr momentálně žije spolu s přítelkyní v bytě, který jim byl přidělen městským úřadem. Přítelkyně Mirka je také nezaměstnaná, na rozdíl od pana Petra dlouhodobě, tudíž v rodině chybí pravidelný příjem financí. Aby rodina nežila pouze ze sociálních dávek, občasně si pan Petr vydělává řemeslnickými pracemi pro ostatní rodiny v okolí svého bydliště. *„Tak samozřejmě nemůžu si dovolit sedět jen doma na zadku, takže když tady někdo něco potřebuje opravit, jsem celkem zručný, nebo chodím na různé fušky, co se naskytne v okolí.“*

Odraz absence stálého finančního příjmu vidí pan Petr zejména v oblasti nákladů na bydlení a zájmů svých dětí. „*Tak samozřejmě není tolik peněz, co bylo dřív. Nájem něco stojí, jídlo něco stojí, a to se nebudu bavit, co oblečení pro děcka, když pořád rostou nebo věci do školy.... Prostě se teď stává, že když něco chtějí, tak na to není. Skoro každý den přijdou kluci ze školy a je to samé: David dělá toto, Filip zase toto, a jezdí támhle a támhle. Vypadám snad na to, že ty peníze tisknu? Jako by nestačilo, kolik stojí ty jejich výlety, na který furt jezdí.*“ Celkově se domnívá, že se vzniklá finanční situace neodráží na školních výsledcích jeho dětí, jelikož se jim jeho přítelkyně dostatečně věnuje v oblasti vzdělávání.

Pan Petr spoléhá na to, že se jeho synové po škole zabaví s ostatními dětmi z okolí. Na otázku, zda podnikají ve volných chvílích nějaké společné aktivity, mi odpověděl, že ano, ne nijak podrobněji.

V oblasti ovlivnění současného vzdělávání a možností dalšího vzdělávání svých dětí se pan Petr domnívá, že děti mají zajištěny téměř všechny základní potřeby, které základní školní docházka vyžaduje. Při otázce dalšího vzdělávání na střední škole či střední odborné škole odpověděl, že synům vystačí školy v okolních větších městech. „*Všechno podstatné mají a po základce, ať si kluci dělají, co chtějí. Kousek odsud jsou dva učňáky: strojárna a masna (pozn.: v současnosti již Střední škola gastronomie a farmářství), i střední, tak ať si vyberou tam. Chodí tam i spoustu jiných od nás z města. Bude to taky levnější, než aby byli někde na intru.*“

S tvrzením pana Petra ohledně zajištění nutných potřeb pro vzdělávání obou chlapců souhlasí i paní Martina (U – Adama), jelikož mají chlapci nakoupené veškeré pracovní sešity i potřeby pro daný školní rok.

Také obstarání veškerých pomůcek na začátku školního roku je pro pana Petra finanční zátěž, jelikož vše musí obstarat dvakrát. „*..., nejhorší je, když jim to na začátku školy koupíte, a oni za chvíli přijdou, že zas něco nemají, nebo potřebují. Kde na to vzít, s tím nikdo už nepřijde.*“ Stejný názor zastává v oblasti školních výletů, u kterých se snaží vybírat pouze ty, které jsou pro děti podstatné. Například návštěvu zoologické zahrady nepovažuje za nezbytně nutnou, preferuje spíše výlety, na které děti sám nemůže vzít.

V rámci docházky chlapců do mimoškolních aktivit mi pan Petr podal jasnou odpověď. „*Žádné kroužky nenavštěvují, teď na to prostě finance nejsou a jsou důležitější věci.*“ Podle jeho slov ale chtěli oba chlapci navštěvovat florbal, který je velmi baví, nicméně panu Petrovi přišel tento sport finančně nákladný. „*To máte 400 pro každého na půl roku, a to vezmu kde. To je pro mě podstatnější zaplatit pro ně obědy a fotbal nebo florbal si můžou zahrát s klukama odpoledne po škole na hřišti.*“ Jeho děti tudíž nenavštěvují žádnou mimoškolní ani jinak se školou související aktivitu.

Postavení chlapců v rámci kolektivu hodnotí paní Martina (U – Adama), jako nevýrazné. O přestávkách oba sedí ve svých lavicích, jelikož se s nimi téměř nikdo nebaví a po škole chodí rovnou domů. Ve větší míře za jejich postavení ve třídě podle paní Martiny stojí jejich povaha, ale také jejich absence na mimoškolních aktivitách. Nezapadají tedy do žádné skupiny dětí, které navštěvují určité kroužky, za což jsou občas terčem posměchu. U Adama se také v nedávné době zjistila šikana ze strany jednoho z jeho spolužáků. Došlo zde podle Adamových slov k fyzickému napadení, po kterém mu konkrétní spolužák ukradl brýle, za které se mu smáli, jenž následně rozlápl. Poté ho s ostatními chlapci zavřeli v šatně, kde ho později našla uklízečka. Podle slov paní Martiny otec bral toto jednání jako chlapecké „blbnutí“, a ve výsledku požádal pouze o kontaktování rodiče zmíněného chlapce, kteří po dohodě uhradí náklady spojené s pořízením nových brýlí. O tom, jak se k tomuto problému postavila samotná škola, mi nebyly poskytnuty podrobnější informace, jelikož je podle paní Martiny tento problém stále v řešení.

Zda jsou děti pana Petra motivované k učení či ne, nedokáže sám posoudit, jelikož některé předměty rádi mají a některé ne. „*Jo, to se musíte zeptat jich. Já Vám jen můžu říct, že dostat je od počítače k učení, to je něco. Ale tak asi jo, když chtěou, tak donesou i dobré známky. Hlavně ať se maj líp, že jo.*“

Podle paní učitelky Martiny je ve škole viditelné, že Adamovi chybí jakákoliv motivace ke zlepšení známek, která podle dojmů pochází z jeho rodinného prostředí. Sám Adam prohlašuje, že mu horší známky nevadí, jelikož jeho otec je na základní škole měl také, takže to podle jeho názoru stačí na to, aby základní školu ukončil. „*Sám ani netouží po lepších známkách, stačí mu, že těmi ročníky pouze prochází.*“

Na otázku, zda jeho syny baví učení, odpovídá pan Petr jednoznačně neutrálně. „*Záleží na tom, o jaký předmět se jedná. Některé předměty jo, některé ne. Je to asi jakou všech. Adama ale baví učení míň, protože je dyslektik, takže je to s ním i těžší to učení. Čeština je u něj hrozná, ale zase matika mu hodně jde. U Lukáše je to zase naopak, je lepší na učení než na přemýšlení. Ale tak zatím v pohodě prolézají, to je podstatné.*“

S tímto tvrzením nesouhlasí učitelka Adama paní Martina. Na tom, zda chlapce baví učení se do velké míry odráží Adamova dyslexie a neschopnost se soustředit, což souvisí ve většině případů s neschopností dokončit testy či cvičení v hodinách. I když je podle informací na dyslexii u Adama brán ohled, není zde podle učitelů viditelné zlepšení z dlouhodobého hlediska, i když Adam navštěvuje jednu týdně hodiny dyslexie. Mnohdy se učitelům rovněž zdá, že Adam výhod využívá a nemá potřebu se ve škole snažit. Domácí příprava je u Adama rovněž ze strany učitelů zanedbaná. „*Do školy chodí většinou bez hotových domácích úkolů, jelikož je velmi zapomínavý. S ostatními učiteli jsme se domnívali, že notýsek na úkoly bude stačit, ale bohužel. Když se ho ptáme, proč úkoly nemívá, tak odpovídá, že je zapomněl udělat nebo zapomněl, že nějaký má. Pokud už úkol donese, je nezkontrolovaný a tím pádem i nepodepsaný od rodiče. Takže jak říkám příprava veškerá žádná.*“

Pan Petr uznává, že se Adamovu problému nevěnuje, jelikož nemá dostatek trpělivosti, tudíž tuto péči nechává na své partnerce. „*Já na to moc nejsem, nemám na to nervy. To spíš Mirka, ale Adama to moc nebaví. Je radši po škole venku s klukama a večer už ho netrápíme. Navíc chodí na hodiny dyslexie, tak si čtení procvičuje tam.*“ Z této odpovědi jednoznačně vyplývá, že samotný pan Petr spoléhá v problematice dyslexie svého syna na péči ze strany školy a partnerky, proto se sám nijak neangažuje.

Na otázku, zda pan Petr pomáhá svým dětem, odpověděl naprosto jednoznačně. „*Já moc ne, od toho je tady Mirka jako ženská. Já se starám spíš o byt, aby nám nespádl na hlavu.*“

Konkrétně k případu Adama a jeho přípravě na vyučování paní Martina (U – Adama) zastává opačný názor než jeho otec. „*Pokud se budeme bavit konkrétně o Adamovi, nemůžeme se bavit o nějaké přípravě. Do školy chodí většinou bez hotových domácích úkolů, jelikož je velmi zapomínavý.*“ Pokud vyžadují po Adamovi jasnou odpověď, proč nemívá hotové domácí úkoly, odpovídá ve většině případů jednoznačně. „*Když se ho ptáme, proč úkoly nemívá, tak odpovídá, že je zapomněl udělat, nebo zapomněl, že nějaké má.*“ Také se často s ostatními

učiteli opakovaně setkávají se situací, ve které nemá Adam podepsané domácí úkoly ani žákovskou knížku, i když je to od rodičů minimálně jednou týdně vyžadováno.

V rámci Adamova zapomínání vidí paní Martina problém, či jakési selhání ze strany otce a jeho přítelkyně, jelikož oni by se měli starat o to, zda „jejich“ dítě má hotové úkoly na následující den nebo ne. Stejně selhání vidí u rodičů také v rámci přípravy na různé testy a písemky. Paní Martina tedy nevidí snahu rodičů v rámci přípravy do školy, jakou popisoval pan Petr. Adamovi se podle jejího názoru věnují minimálně, což se poté odráží na jeho školním prospěchu.

Komunikace mezi školou a panem Petrem je také velmi sporadická, zejména po řešení problému nepodepsaných úkolů a žákovské knížky. Pan Petr na své straně neviděl žádné pochybení a situaci vyřešil argumentem, že zapomenout občas může každý.

5.2 Případová studie Kamila

Paní Kamile (R – Filipa) je 36 let, je vyučená prodavačka, proto také v současné době pracuje na pozici prodavačky, konkrétně uzenin v jedné maloobchodní síti. Kamila má dvě nezletilé děti Michaelu a Filipa, a již 7 let je rozvedená s otcem svých dětí. Po většinu času výchovy byla na děti i finanční náklady spojené s jejich vzděláváním sama. Momentálně má partnera, se kterým si bohužel obě děti nerozumí, proto se v rodině vyskytuje mnoho konfliktů. Kvůli své práci prodavačky přiznává, že na děti nemá tolik času, kolik by sama chtěla, protože po příchodu z práce potřebuje nějaký čas pro sebe, aby poté mohla fungovat jako matka. U paní Kamily (R – Filipa) můžeme během rozhovoru zpozorovat konflikt mezi časem stráveným v práci a časem, který věnuje dětem. Osobně je přesvědčená, že více času tráví v práci.

Paní Kamila byla po většinu dětství svých dětí sama, jelikož jim do života nechtěla přivádět jiné muže, než byl jejich otec. Ten od rodiny odešel po tom, co si našel práci v cizině a paní Kamila se odmítla stěhovat s ním, zejména z důvodu jazykové bariéry a věku jejich dětí. *„S otcem svých dětí mám ale celkem teda dobrý vztah. Samozřejmě jsou věci, na kterých se neshodneme, ale co se týče dětí, jsme v pohodě.“*

Po několika letech si však našla svého současného partnera, který se nastěhoval do jejího bytu 2+1, který byl paní Kamile přidělený od Městského úřadu. Podle výpovědi paní Kamily je zřejmé, že její nynější partner částečně parazituje na její rodině, ale rozejít se s ním nechce, jelikož ho má ráda. Pan Vladimír je o 13 let starší a již dlouhou dobu nezaměstnaný. Většinu svého volného času tráví, podle slov paní Kamily, doma u televize nebo v hospodě. Současně si také pan Vladimír velmi nerozumí se synem paní Kamily, Filipem. *„On strejdu prostě nesnáší, a tak to je a jeho táta je bůh. On ho má prostě jako idol úplně nejsvětější, takže partnerovi řekne: já svého tátu mám, ty pro mě nejsi nic, ty jsi pro mě cizí člověk a já tě nemám rád. A hotovo, takže partner pro něj není autorita a jsme zase zpátky u hádek. Je to prostě rival, se kterým musí bojovat každý den.“*

Rodinné problémy se vystupňovaly, když u Filipa nastala puberta. Podle slov paní Kamily jsou rozpory a hádky na denním pořádku. Tuto situaci se rozhodla paní Kamila řešit pomocí psycholožky, která doporučila spíše separovat než spojovat tyto dva mužské elementy v rodině. *„Vím, že i psycholožka mi říkala, že teď přišlo období puberty, tak ať ty dva vůbec nedávám dohromady, že to jsou úhlavní nepřátelé, ať je spíš držím od sebe, o což se snažím. Nechci doma víc hádek, než je, to Filipovi taky prospívá. Takže ten po něm řve, nadává mu, a to mi trhá uši. Když se Filipa zastanu, tak je to zase že jsem na jeho straně, a že mu taky řeknu, že je debil, ale zase něco jiného je to slyšet od mámy a Filip ví, že jsem taky nervák a ujedou mi nervy, že začnu být sprostá a nadávám, ale potom jdu a omluvím se mu, že jsem to tak nechtěla, že mi fakt ujely nervy.“*

V rodině paní Kamily, se nepříznivá finanční situace řeší příležitostnými pracemi pana Vladimíra, jelikož se nedomnívá, že by rodinná situace byla tak kritická, za jakou ji vnímá paní Kamila. Ta by byla ráda za dva pravidelné příjmy, jelikož její výdělek pokryje nejnnutnější potřeby rodiny, na zbylé věci finance chybí. *„Vlád'ovi se do práce moc nechce no, i když by se rodině hodily peníze. Ale zase když už někam jde, tak vydělá, ale nakoupíte za to děckám, co potřebují a zas nic nemáte. Tak by bylo hezké tohle nemít 4 do roka, ale každý měsíc.“*

Nepříznivá finanční situace rodiny a vztahy v rámci rodiny se podepsaly zejména na kvalitě rodinného života, jelikož ho nemohou trávit jako rodina. Podle slov paní Kamily, si každý po splnění svých povinností hledí svého. Paní Kamila, se domnívá, že vlivem těchto nepříznivých situací se stal Filip velice aktivním hráčem počítačových her, které kdysi dostal od pana Vladimíra. S Filipem tedy nelze podnikat jakoukoliv aktivitu, jelikož je každý den,

několik hodin na počítači, což se rapidně podepisuje na jeho školním prospěchu. Z těchto důvodů mají v plánu navštívit opět psychologa. „*Já chodím do práce ranní, odpolední, tak přece nebudu na celý den pro celou rodinu zamykat obývací, aby se tam nikdo nedostal. To není řešení. Takže když on už chce k té psychologce, a i doma si přiznal tu závislost, tak by to mohlo něco změnit. Hlavně to nechci řešit s partnerem, i když je toho na mě moc, já to ale sama už nezvládám.*“

Tato Filipova „závislost“ na počítači či televizi trvá zhruba od doby, co se paní Kamila provdala za pana Vladimíra. „*Tato situace trvá asi 2-3 roky. Od té doby, co jsem si vzala za manžela, mého dlouholetého partnera, který se ale bohužel s Filipem nesnese vůbec, s dcerou Míšou je to lepší. Já asi ale myslím, že on je takový snilek, on strašně rád maluje tu malbu, ty obrázky, tu fantasy. A má rád i tyhle ty příběhy, knihy, ale i tak to skrz televizi nebo počítač odsune a nezajímá ho to. A když mu to všechno zakážu, je zle.*“

Tato situace se také podepsala na psychickém zdraví Filipa, kdy se v posledních měsících vlivem napjaté rodinné situace a neúspěchů ve škole začal sebepoškozovat. Paní Kamila však neváhala a ihned po zjištění této situace navštívila psychologku. „*U Filipa jsem také zjistila, že se řeže, ale neřekl mi, z jakého důvodu. Bylo to takové krátké období a teď už to nedělá, tak uvidíme, jaké to bude mít trvání. Nevím, jestli to mělo souvislost se šikanou, co probíhá u nich ve škole, nebo s tím co je doma, ale slíbil, že už to neudělá. Pak to udělal ještě jednou, ale je klid.*“

Filipovo nadměrné hraní počítačových her, jak již bylo výše zmíněno, mělo dopad na jeho školní zájmy. „*Jeho velkým zájmem je malování a fakt má na to talent, tak jsme ho dali aspoň na malování, ale bylo to jen takové chvilkové nadšení. Teď za mnou dokonce chodí i učitelky domů a do práce, že Filip má na malování takový talent, a že ho tak zahazuje. On ho prostě nechce rozvíjet. Oni samozřejmě musí jet podle nějakých osnov, takže ona třeba zadá téma práce a Filip to prostě dělat nebude. On chce malovat to svoje, a pokud ne, on to dělat nebude. A to za ním můžete chodit, prosit ho, škemrat, ale on nic dělat nebude.*“

Daleko silnějším způsobem se jeho celkový nezájem projevuje na jeho školním prospěchu. „*No nikdy neměl úplně premiantské známky, protože ho fakt nebavilo se učit, ale pokud chtěl, tak fakt donesl tu jedničku, aby mi udělal radost. Jediné, co mu nejde, je matika, to je fakt u nás hrůza a teď taky fyzika. V ostatních předmětech je to, jak se mu chce. Když chce, napíše diktát bez chyby, když se mu nechce tak tam fláká takové chyby, že se doma divím.*“

V matice mu známky ještě zhoršují domácí úkoly, protože je nedělá, takže dostává pětky. Takže je schopný třeba za jeden týden dostat 7 pětek z matiky. Když třeba i učitelka vidí, že ten úkol nemá, tak ho na něj vyvolá k tabuli a je to další pětka a na vysvědčení měl pak stěží 4.“

Problematiku Filipových známek začala jako první řešit učitelka paní Irena, jelikož se Filipovi v jejích předmětech zhoršil prospěch na základě jeho nepřipravenosti a nenošením domácích úkolů. Proto, paní Irena kontaktovala paní Kamilu a dohodly se na schůzce s psychologem. *„Nedávno jsem zrovna paní Kamile volala ohledně Filipa. Nerada, ale musela jsem, jelikož bylo nutné řešit osobně jeho klesající známkový průměr. Nepřipravuje se do školy, není nachystaný, a to ho necháváme malovat i v hodinách, ale s tím, že bude dávat pozor a bude znát učivo. Nějakou dobu jsme ho tak nechali, ale když se nezačal jeho prospěch zlepšovat, začali jsme dělat testy. „Filipe, co jsem před chvílí říkala?“ Filip samozřejmě ve většině případů netuší, takže i tento nadstandardní přístup nevedl ke zlepšení. Když jsem si ho zavolala, tak se mi přiznal, že se nedokáže odtrhnout od počítače a televize. Pokud se ho snaží odtrhnout paní Kamila, je na ni ošklivý a poté doma hodně křičí. Podle něj mu chybí vůle k učení nebo nějaké donucení.“*

Na otázku, zda si Filip uvědomuje následky svého chování a postoje, které se mohou projevit v jeho budoucnosti, paní Kamila odpovídá velmi zoufale. *„On mi řekne: „Mami, já to vím“, ale já potřebuju, aby si to opravdu uvědomil. Já s tím fakt nedokážu nic udělat. On ten talent má, ale on si tak ku*ví ty známky, že to není možné. Ho snad ani nikam nevezmou. Nejhorší je, že on je tak levej, že on by na učňáku trpěl. Už tak těch financí nemáme, a ještě špatné známky? To může jít rovnou k technickým a nemusíme se nikdo snažit.“* V oblasti manuálních zručností a s tím vhodně zvolené školy, na tom Filip také není nejlépe. *„Na učňáku by umřel, kdyby se měl žít rukama, ale na víc bohužel mít nebudeme. Já, když po něm něco chci udělat, tak se mi chce brečet, To si radši vše udělám sama. To samé s učením, i když nad ním stojím je to k ničemu.“*

U Filipa je problém rovněž s jeho absencí hygienických návyků. Paní Kamila je tedy ráda, že rodina nemá dostatek financí na zaplacení internátu, jelikož si nedokáže představit, jak by tam Filip sám fungoval. *„Nic prostě ten kluk nedělá normálně. On třeba ustele postel a zastele do ní rozežrané žrádlo, papírky od brambůrek, co si tajně koupí. Nám se prostě všude po bytě povaluje rozežrané žrádlo, které ani nedojí, jen si do toho dvakrát, třikrát vleze a mě*

pak nezbyde pro ostatní. Nemůžete jim přece dát něco plesnivého. Takže pak se stane, že máme jen suchý rohlík na večeři i druhý den na snídani. Bohužel. Nevím už co dělat. On se ani neumyje, když mu neřeknu.“

V oblasti motivace Filipa, je paní Kamila velice zoufalá, jelikož na něj nefungují klasické praktiky, které jí byly navrženy ze strany učitelů, psychologů apod. *„Zkoušela jsem ho nějak motivovat, ale to prostě nejde. On mi slíbí, že se bude snažit, ale ho to za hodinu přejde a nic. Vždyť já jim do dneška musím volat, aby vstali, že mají školu. Chodili jsme i k psycholožce, řešili jsme to s metodičkou prevence, třídními učitelkami, ale prostě pořád nic. Celá rodina se snaží, všichni mu domlouvali, ale mu je to prostě jedno. Přece to, že nemáme moc peněz, neznamena, že on tak jednou musí žít taky. Jeho prostě nikam nevezmou a v 15 skončí na pracáku, jak to vidím. On ani nedotáhne žádnou věc do konce.“*

V rámci motivace Filipa k učení ze strany jak rodičů, tak školy můžeme hovořit o pozitivních postojích, bohužel to má téměř nulový dopad na Filipa. Filip se momentálně nachází ve stavu stagnace a paní Irena (U – Filipa) doufá, že společně s psychologem bude schopen odstranit tento blok a nadále se plně věnovat školním povinnostem.

Naprosto totožná situace je u Filipa s realizací domácích úkolů. Paní Kamila by mi ráda pomáhala, ale Filip neustále tvrdí, že žádné úkoly nemívá i na výzvy své matky, aby kontaktoval spolužáky a ujistil se, nereaguje. *„To stejné s úkoly. Zeptám se ho: „Filipe, máte nějaké úkoly? Ne, nemáme.“ Tak říkám „Napiš Honzovi (spolužák), jestli si na nějaký nezapomněl. Jo mami psal jsem a žádný nemáme.“ Tak to vidíte. A přece mu nepolezu do telefonu nebo tak, abych se přesvědčila.“*

Momentálně se Filip nachází v situaci, kdy důležitost školy a dalšího vzdělání nebere v potaz. Ve škole již propadá ze 4 předmětů a nikdo z jeho okolí neví, jakým způsobem by bylo možné ho motivovat. Sám si uvědomuje, že musí dojít ke změně, bohužel zřejmě neví, jakým způsobem. Momentálně s paní učitelkou Irenou řeší návštěvu psychologa, se kterým by si sám Filip chtěl promluvit. *„On mi jako učitelce sám řekne, že si kreslí, protože ho to ve škole prostě nebaví a nezajímá, i když dostává pochvaly za jeho sociální citění, jelikož se zastává více sociálně slabších spolužáků, než je on. Byla mu rovněž poskytnuta možnost kreslení v hodinách, jelikož je velice nadaný, ale ani to nevedlo k lepším výsledkům. Při osobním rozhovoru*

s Filipem mi bylo řečeno, že ho tíží požadavky, které jsou na něj kladeny z naší strany i ze strany rodičů. Cítí se jako „chudák, týraný“, jediné východisko v této situaci je psychologická poradna.“

V rámci kolektivu, i když pochází ze sociálně slabé rodiny, zastává silnou pozici. Oproti ostatním chlapcům je vyspělejší, tudíž ho respektovali a dodnes si za ním chodí pro rady, když se o něco jedná. Přesto se loni setkali u Filipa se šikanou, jelikož se zastával spolužáka, který nosí korzet na zlepšení postavení páteře. *„Loni se zde u Filipa řešila šikana, ale nakonec si to s ostatními chlapci nejlépe vyřešil on, možná protože se to netýkalo konkrétně jeho, ale spolužáka. Takže ať už je jaký chce, je to velmi hodný a vnímavý kluk.“* V současné době se Filip nachází na pozici samotáře, který se vyhýbá jakémukoliv kontaktu s ostatními spolužáky, než kterému je povinen.

Závěrem paní Kamila hodnotí život a vizi budoucnosti Filipa jako bohémskou. Stejnou budoucnost si kdysi vybral její bratr, který rovněž uměl nádherně malovat, tudíž se snažil uživit jako umělec. Bohužel jak tomu u umělců bývá, propadl drogám a trvalo mu dlouhý čas, než se z toho dostal. *„U nás v rodině je nadání, ale já si myslím, že to viděl u mého bratra, který to zkoušel životem se protlouct s malováním, ale on to taky tak zku*vil, skončil na drogách a vlastně se začíná vzpamatovávat až teď někdy po 8 letech odporného života. A Filip je úplně to samé, takže o něj mám i strach. Takže si myslím, že úplně stagnuje na život jako on.“*

5.3 Případová studie Věra

Paní Věře (R – Ondřeje) je 40 let a je samoživitelkou dvou nezletilých dětí Ondry 12 let a Barbory 16 let. S otcem svých dětí, panem Zdeňkem, je již více jak 10 let rozvedená. Od té doby je s menšími přestávkami, ve kterých pracovala jako švadlena, nezaměstnaná. V dobách, kdy rodina žila pospolu, hradil veškeré náklady rodiny manžel paní Věry. Finanční problémy rodiny nastaly po odchodu manžela, zejména kvůli nezaměstnanosti paní Věry. Z tohoto důvodu se rodina stala závislou na systému sociálních dávek, které po mnoho let tvoří hlavní příjem rodiny, i přes fakt, že výživné platil pan Zdeněk pravidelně. Z vyprávění paní Věry je však patrné, že pochází z rodiny, která patřila mezi střední třídu, tudíž ani její okolí nechápe, jak se do situace, ve které se rodina nachází, mohla svým zaviněním dostat.

„Takže když manžel odešel, zůstala jsem úplně bez prostředků, i když mi dává nějaké alimony, je to ale málo, protože se z něčeho musí platit nájem a byt.“ V této situaci velmi pomohla paní Věře její rodina, zejména sestra, která je bezdětná a pracuje v nemocnici jako zdravotní sestra, tudíž si mohla dovolit převzít náklady spojené s oblečením či lyžařskými výcviky na sebe. *„Hodně mi také pomáhá sestra, která neměla děti, a dělá setru v Motole, takže má víc peněz jak já, tak děckám kupuje sešity, oblečení na vodák nebo na lyžák. Taky bundy a tak.“*

Podle paní Milady (U – Ondřeje), jenž je třídní učitelkou Ondry, a byla také učitelkou Barbory, přišla tato pomoc od sestry paní Věry, až po několika stížnostech ze strany školy. Děti chodily do školy nevhodně oblékané a byly terčem posměchu ostatních dětí. *„Ondra je terčem posměchu. Smějí se mu, nadávají mu. Z tohoto důvodu byl hodně dlouho zakřiknutý. Vliv na to měla matka, která ho podle jeho slov oslovovala blbcem, debilem, a hlavně se také styděl. On se styděl hlavně proto, že měl starší sestru, a jelikož paní Věra neměla na to, aby toho kluka oblíkala, protože chtěla spíše oblékat dceru, ať se jí ti spolužáci taky nesmějí. Takže jsme se u Ondry setkali i se šikanou, která se následně řešila. Všechno pramenilo od paní Věry, za kterou se mu smály. A také za to oblečení, protože mu paní Věra dávala, dnes už teda ne, tak do jeho 8-9 let, věci po té Báře a on v tom musel chodit. Také je nefér, že Barbora se začala v rámci mimoškolních aktivit věnovat aerobiku, a jí se sportovní podprsenky a oblečení kupovat mohly. Takže jsme později upozornili na problém s oblékáním, který následně sestra paní Věry postupně zlepšuje.“*

V oblasti snahy o zlepšení finanční situace rodiny paní Věra zastává názor, že se jí snažila řešit a zlepšit, bohužel se tomu tak nestalo, zejména z důvodu nízkých příjmů v oblasti oboru jejího vyučení. *„Já jsem se i snažila, dělala jsem za 8000 Kč v textilní firmě asi 4 roky, ale furt to bylo málo než to, co jsem dostávala. Pak jsem dělala ve firmě na výrobu pelet, ale tam jsem taky dělala za necelých 9000 Kč. Tak to je lepší být na pracáku a aspoň mám na vše čas.“* Paní Věra tedy podle jejích slov využívá veškeré pro ni, jako pro matku samoživitelku, dostupné sociální dávky, mezi které patří: příspěvek na bydlení, doplatek na bydlení a přídatky na děti.

Paní Milada (U – Ondřeje, syna p. Věry) jako třídní učitelka Ondřeje, potvrzuje tvrzení paní Věry, která téměř celou školní docházku jejího syna nepracovala, a také měla občas konflikty ohledně domácích úkolů, které Ondra nenosil. *„Paní Věra nikdy nepracovala, co si pamatuju, že je Ondra ve škole. Měla také problémy s jeho úkoly, jelikož jim mnohdy nerozuměla, ale následně nadávala Ondrovi, proč to nechápe on, a co v té škole tedy dělá.“*

U paní Věry byla rovněž zjištěna v tak brzkém věku Parkinsonova nemoc¹, která znemožňovala její plnohodnotný návrat do pracovního procesu. *„Taky pro mě nebylo jednoduché se starat o obě děti, když mi zjistili Parkinsona. To se vám třeba stane, že jdete na rovné silnici a spadnete. Nebo zapomínáte. To samé s prací.“*

Nemoc paní Věry a finanční situace rodiny se odrazila na kvalitě rodinného života *„Já jsem jedla i plesnivý chleba, aby aspoň mohli chodit do školy a měli co na sebe. Ono taky když žijete ze sociálních dávek tak těch peněz moc nemáte, a ještě musíte co 3 měsíce pořád něco dokládat, že je zaplacené.“*

Finanční situace se rovněž odrazila na trávení volného času rodiny a její funkci. *„Tak kdybychom nefungovali, tak to vypadá jinak, ale na nic nejsou peníze. Jestli chtějí děcka jíst a chodit oblikané, nemůžeme jezdit po výletech. Kam jsme jezdili hodně, tak to bylo k našim, protože bydlí na baráku, takže se tam i děcka vyblbly. Hlavně mamka napekla a navařila, takže nás to víc, než cestu nestálo. Jednu dobu jsme tam teda jezdili hodně, protože se mi pokazila pračka a neměla jsem na novou, tak jsem si tam jezdila hodně prát, než mi koupili novou.“*

V současné době paní Věře také pomáhají její rodiče, jelikož se její dcera dostala do věku, ve kterém si musela vybrat střední školu. Bohužel zde byl z finančních důvodů omezen výběr škol, tudíž se nabídli rodiče paní Věry, že uhradí veškeré náklady spojené se vzděláváním vnučky, aby mohla na nějakou střední školu vůbec nastoupit. *„Problém začal, když šla dcera na střední. Bohužel jsem na to neměla, tak šla k mým rodičům, tak to šla dělat tam, kde měla možnost bydlet zadarmo. Takže se prarodiče prostě starají o vnučku no, aby nemusela spát na*

---

¹ Chronické, nevyлéčitelné, onemocnění. Řadí se do skupiny nemocí charakteristické motorickými systémovými poruchami. Toto onemocnění postihuje motorické funkce, asociační funkce, a limbický systém (Parkinson-Help [online],2014).

intru a mohla jít doma. Jinam prostě nemohla, protože já jsem na to neměla. Neměla jsem ani na to, za co by tam jezdila, takže jak by měla mít peníze na obědy, kdyby šla, kam chtěla.“

Za tuto pomoc ze strany rodičů je paní Věra velmi vděčná, jelikož si nedokáže představit, jak by tuto situaci řešila, pokud by na ni byla sama. Později také přiznala, že pokud by se rodiče nenabídlí s pomocí, dcera by nejspíše na střední školu ani nešla. *„Tak samozřejmě, mohla aspoň jít studovat. Já bych neměla na to, aby někde dál dojížděla, natož abych ji tam ještě živila. Takže jsem ráda, že jí všechno zaplatí moji rodiče. Stejně to snad bude i u Ondry.“*

Oblast pokrývání nákladů na pomůcky, spojené se školní docházkou, rovněž z větší míry pokrývá sestra paní Věry, zejména z důvodů vyšších finančních příjmů. *„O to se hodně stará sestra. Má víc peněz jak já, tak děckám kupuje prostě to, co je potřeba a já na to nemám.“*

Prospěch dětí paní Věry je dle jejího hodnocení průměrný. Osobně říká, že nemají být po kom chytré, když ona je švadlena a bývalý manžel horník. *„No Bára ty trojky má a Ondra taky, takže průměr. Ale Bára je na tom líp, taky je to holka a Ondra je kluk a flákač.“*

Aktivita v hodině konkrétně u Ondry také není nijak výrazná. Podle paní Milady (U – Ondřeje) v poslední době sbírá špatné známky, protože se mu dle jeho slov nechce učit, a také ho škola a učení nebaví. *„Abych vám dala odpověď na vaši otázku, tak jsem před dvěma dny zadala žákům, aby se naučili Máj. Konkrétně jsem vyvolala Ondru, který pochází z velmi sociálně slabé rodiny, aby mi ukázal, jak se ji naučil. Chvilí se na mě vytřeštěně díval, ale pak pochopil, že má jít před tabuli. Tam stál se sklopenou hlavou a nastalo ticho. Tak jsem ho pobídla, ať začne, ale pořád nic. Na otázku, proč se báseň nenaučil, když jsem to dopředu ohlásila, mi odpověděl, že neví.“*

Jelikož tento jeho stav, kdy je Ondra na hranici propadnutí v několika dalších předmětech už nějakou dobu trvá, kontaktovala paní Milada, jakožto třídní učitelka matku Ondry, paní Věru. *„Jelikož je to už několikátá pětka, kterou u mě v předmětu dostal, kontaktovala jsem jeho matku, aby se za mnou dostavila i s Ondrou do školy. Když jsem ji vysvětlila, oč se už po několikáté jedná, a že je její syn z mého předmětu na hranici propadnutí, Ondru označila za blbce, který se nedokáže naučit ani básničku, natož tak něco jiného a slíbila, že příště na to dohlédne. Tato schůzka se konkrétně u této rodiny konala již několikrát.“* Podle výpovědi paní Milady dochází v této rodině spíše k ponižování dítěte než, k pomoci s učením.

Podle paní Milady, děti ve škole nikdy výrazně nevynikaly, ale také nebyly hloupé. Dle jejího názoru by stačila větší angažovanost paní Věry do vzdělávání svých dětí. *„Ondra ve škole nikdy nevynikal, ale také nebyl hloupý. Myslím si, že pokud by byl v jiné rodině, tak by byl úplně na jiné úrovni. Potřebuje totiž starost a péči, a taky aby se s ním někdo učil, protože je velice šikovný na počítače, ale u něj nikdo tyto dovednosti nerozvíjí. Spíše mi přijde, že upřednostňuje dceru a syna spíše ubíjí.“*

V oblasti domácích úkolů jsem se také setkala s negativní odezvou ze strany paní Věry. *„Ne, protože co ty děti pak dělají ve škole? Flákají se? Tak snad nejsou tak blbé, aby si ty úkoly neudělaly samy. Ve škole mají dávat pozor, aby doma pak věděly, co s tím úkolem dělat. Taky se toho hodně změnilo, tak bych jim asi moc ani nepomohla.“*

Paní Milada, učitelka Ondry, zastává názor, že ponižování či shazování dětí, jak to probíhá v rodině paní Věry, je založeno na nedostatečném vzdělání a nedostatku informací. Jednodušší je podle paní Milady dítě „shodit“, než přiznat, že rodič nezná odpověď. *„Opravdu málo kdy se stane, že ani matka nepomáhá dítěti s úkoly, ale v této rodině tomu opravdu tak bylo. Vesměs se stává, že ty děti ženou mámu a máma pak žene za lepším ty děti, motivuje je, aby se učily. Cíleně se je snažíte motivovat. Ale tady to spíš bylo formou: to stačí, a to nepotřebuješ umět, takže forma shazování celkově té školy a učiva. Když jsme se Ondry ptali, kdo mu s úkoly pomáhá, zmiňoval starší sestru, nikdy nezmiňoval mámu.“* Mnohdy se tedy stalo, že Ondra domácí úkoly neměl, protože jim sestra nerozuměla a paní Věra mu nepomohla. Jelikož je Ondra, podle paní Milady, „otloukánek“ v rámci kolektivu, tak mu ani neměl kdo jiný pomoci.

Motivace dětí ke vzdělávání ze strany paní Věry je po výše uvedeném rozhovoru téměř jasná. Osobně paní Věra zastává názor, že její děti vědí, co se učí, a také by měly vědět, co chtějí v životě dělat, tudíž by tato samotná vize pro ně měla být motivací. *„Copak já vím? Já tomu nerozumím. Já ani nevím, co se ve škole učí, takže ať si dělá, co chce. By přece měl vědět on, co chce, a ne abych mu to říkala. A nutit ho taky nebudu, když se mu nechce.“*

V otázce motivace Ondry k učení ze strany jeho matky si paní Milada, myslí, že paní Věra Ondřeje ani částečně nemotivuje. „*Ne, nemyslím si, jelikož jsem několikrát byla svědkem, kdy matka Ondrovi nadávala do blbců. Tento způsob výchovy podle mého dojmu není motivující. Nicméně to vidíte i na školních výsledcích Ondry. Propadání z 6 předmětů není výsledkem motivace k učení.*“

Ondřejovo postavení v třídním kolektivu není mezi ostatními spolužáky příliš dobré. „*Samozřejmě je nějakým způsobem odstrkován ve škole od spolužáků, jak jsem již zmiňovala, takže je mimo kolektiv, ale z druhé strany není problémové dítě, že by dělal lotroviny jako ostatní kluci. Velkou nevýhodou je podle paní Milady, že Ondra je hodný chlapec, takže mnohdy ani neřekne, co se mu stalo, nebo kdo mu to udělal. Pro učitele pak není jednoduché postihnout viníka. „Takže je poté pro nás těžké pracovat s takovými žáky, kteří jsou vyčleněni z kolektivu, ale nejsou nějak problémoví. Hlavně ty problémy nejsou ani tak viditelné jako u žáků, kteří jsou i problémoví. Takže můžeme říct, že se to často ví, ale nic se s tím nedělá. Maximálně pokud vidíme na vlastní oči nějaké postrkování či ubližování, nebo nám to přijde nahlásit nějaký ze spolužáků, že si ostatní ubližují.*“

5.4 Případová studie Pavla

Z výpovědi paní Pavly (R – Kristýny) je patrné, že mnohdy je finanční situace natolik vážná, že rodina nemá ani na zajištění základních potřeb, jako je jídlo. „*Není tomu tak dávno, že se stalo, že jsem neměla na chleba nebo na rohlíky. A to jako fakt, že jsem šla třeba po kapsách a sbírala jsem drobáky, jestli je tam pět korun, nebo deset korun nebo dvacka, po kapsách.*“ Mnohdy situace vyeskalovala do takové míry, že rodina neměla dostatek financí na pokrytí měsíčního nájmu bytu, ve kterém žije. Částečně je na vině také firma, ve které pracují, protože pokud nebyla práce, propustili pana Jiřího na dobu neurčitou, dokud firma opět nezískala zakázky a dobré zaměstnance nepřijala zpátky. Vlivem této situace a nadměrnému užívání alkoholu pana Jiřího, nedisponovala rodina žádnou finanční rezervou, ze které by případně hradila náklady v těžkých časech. „*Když byly peníze, tak ty peníze se všude navracely, tam kde se půjčilo, a z toho třeba bylo, že jsem neměla ani na nájem, že jsem chodila za kamarády, aby mi půjčili, že až přijdou peníze, všechno jim vrátíme. Nebo se koupilo opravdu jen to nejnnutnější, zaplatilo se inkaso, nájem a víc jsme nikde nemohli jet ani jít, protože jsme museli mít taky na to, abychom do té práce dojeli, jelikož je to přes celé město od nás.*“

Navzdory nepříznivé finanční situaci si paní Pavla nikdy nevzala bankovní či nebankovní půjčku, jelikož měla strach, že by nebyla schopna ji splácet a rodině by to ještě přitížilo. Naopak si našla ještě jednu práci v místní firmě, ve které také uklízela, ale již jen 2x týdně. Pokud bylo léto, tak také chodila vypomáhat do okolních pohostinství nebo cukráren. *„Ještě vlastně chodím na 4 hodiny dvakrát – třikrát do týdne uklízet do místní malé firmy, nebo do cukráren a hospod v okolí vypomáhat, když jsou v létě otevřené zahrádky. Takže spíše tak sezónně si pomáhám. Pomáhám si, jak to jde, tak aby to nebylo na úkor dítěte.“* Z výše uvedené výpovědi, se může zdát, že je paní Pavla samostatná a manžel je její přítěží, bohužel dle jejích slov tomu tak není. *„Takže i když já nějakou korunu navíc vydělám, je to na takové ty základní věci, jako je nájem a dceři aspoň pojištění. To se taky platit musí. Takže se to pořád takhle dobíháte. Takové vyrážení klínu klínem.“*

Na otázku, zda se i manžel snaží přispět do rodinného rozpočtu nějakou aktivitou nad rámec jeho povinností, odpověděla paní Pavla negativně, jelikož podle slov jejího manžela mají peněz víc než dost. Finance mají rozdělené tak, že paní Pavla týdně dostává určitý obnos peněz, se kterým musí vyjít. *„Někdy se stalo, že jsme měli pětistovku na ten týden nebo dva na jídlo a všechno potřebné, prostě dělej, jak dělej, ale já víc nemám. A to jsem měla štěstí kolikrát, když mi tu pětistovku dal.“*

Velikou finanční přítěž také vidí paní Pavla v placení nákladů spojených s užíváním MHD, kvůli cestám do práce a dceři do školy. Domnívá se, že pokud by žili na menším městě, rozhodně by tyto finance mohli ušetřit. *„Člověk pořád musí počítat, že si musí odložit na jízdné, protože do té práce a školy jet musíme. Pěšky to máme aspoň my daleko.“*

V oblasti dopadu finanční situace na rodinný život paní Pavla podotkla, že jejich rodina nikdy nedisponovala financemi, které by byly výrazně navíc, ale pokud nějaké finance po zaplacení všech nákladů zbyly, tak se dceři snažili vynahradiť alespoň částečně to, co si za jiných podmínek nemohli dovolit. Situace se ale zhoršila od doby, co pan Jiří užívá alkohol. *„Tak samozřejmě, ale snažili jsme se to i přes tady tohle všechno, protože třeba říkám někdy to bylo období čtvrt – půl roku. Asi to jako chlapovi není manželovi příjemné, že tu rodinu úplně nezabezpečí. Takže když nebyly peníze, jezdili jsme alespoň na výlety po okolí, na různé túry, prostě alespoň nějak vyplnit čas dceři.“*

Následně mě zajímalo, proč pan Jiří (R – Kristýny) nezměnil práci, pokud se mu stává, že je několikrát do roka na pracovním úřadě. „*No, protože jak říkám, tady není moc možností, kam by mohl jít, umí jen svařovat. A hlavně pokud manžel vydělává, tak má pěkné peníze, bohužel už to není tak často. Ale taky mu nechci radit. Hlavně ho to baví víc, než kdyby stál 12 hodin v jiné fabrice u stroje a jen otáčel nějaké díly.*“

Zda se současná finanční situace odrazila na zájmech a vzdělávání dcery je poněkud očividné. Dříve, dokud rodina fungovala plnohodnotně, se paní Pavla a pan Jiří snažili, aby dcera nepoznala rozdíly, které panovaly mezi ní a spolužáky. Bohužel s postupem času, kdy stárla, byly rozdíly znatelnější, i když se paní Pavla snažila dceru naučit hospodařit s penězi, aby poznala jejich hodnotu, a zbytečně jimi neplývala. Poté ale začal pan Jiří s alkoholem a paní Pavla přestala zvládat finanční zátěž celé rodiny. „*Později samozřejmě začala pociťovat, že to není tak růžové, jak si myslí. Když řekne, že něco chce, protože to mají ostatní tak to nejde. Takže jsem to začala řešit tak, že jsem říkala: „Počkej, co na to řekne tatínek, a uvidíme.“ Samozřejmě to platilo nějakou dobu, teď ví, jak to je. Takže nedostatky tady jsou a budou, ještě když manžel pije a peníze prostě nejsou. Snažím se ale, aby dělala, co ji baví, takže teď chodí aspoň do kytary na ZUŠce.*“ Kristýna ještě současně navštěvuje školní sbor, také by chtěla aerobik, ale další aktivity si rodina bohužel nemůže dovolit.

Podle paní Renáty (U – Kristýny), jenž je třídní učitelkou Kristýny, současná životní situace rodiny nijak neovlivňuje její školní prospěch. „*V oblasti vzdělávání podle známek Kristýny nenastala žádná významná změna, která by byla podmíněná současnou životní situací rodiny. Jediný předmět, ve kterém si Kristýna zhoršila známky je matematika. S tou ale měla problémy vždycky.*“

Pro paní Pavlu není v současné situaci rovněž jednoduché pokrýt veškeré náklady, které souvisí se školní docházkou její dcery. V této situaci jí velmi pomáhají její brigády, ale také rodiče, od kterých si občas půjčí finanční hotovost. Paní Pavla (R – Kristýny) se však sama snaží at' má rodinná finanční situace co nejmenší dopad na její dceru, tudíž si odkládá a šetří po menších částkách finance, které pak využívá na potřeby dcery spojené se školou či s oblečením. „*Je to hodně peněz, ale jako matka počítáte s tím, že v září vám jde dítě do školy a potřebujete nové papuče a sešity, tak jsem vždycky, když to šlo, odkládala každý měsíc alespoň*

stovku, na ty školní potřeby na začátku roku. Prostě jsem vždy počítala s tím, že se to musí zajistit a koupit. Takže když bylo a je třeba vybavení do školy, tak na to musí být, i kdybych neměla jíst já.“

V oblasti ovlivnění dalšího vzdělávání dcery v souvislosti s dosaženým vzděláním rodičů se paní Pavla nedomnívá, že vzdělání rodičů vždy podmiňuje vzdělání dětí. Naopak by chtěla, aby dcera dosáhla daleko vyššího vzdělání než ona, nemusela ocitnout ve stejné životní situaci a mohla se mít lépe. Bohužel je zde finanční bariéra, ale prozatím se tím paní Pavla netrápí, protože doufá, že než dcera bude chtít studovat, bude na tom rodina finančně lépe. „*Pro mě byl hnací motor zejména to, v jaké lokalitě bydlíme. Takže jsem vždycky říkala: „No určitě moje dítě bude jednou studovat, a nebude tak jak já, jenom dělnického původ, nebo jako manžel“. Chci, aby byla něco víc, a mohla si taky dovolit víc, a ne vytloukat klín klínem.“*

Jako motivaci dcery ke vzdělávání používá paní Pavla zejména jako odstrašující případ sama sebe a pana Jiřího a jejich styl života. Nepřála by si pro dceru stejný život, proto se jí to snaží vtlouci do hlavy už od brzkého věku. „*Já ji říkám, že se musí učit, musíš umět to a to, půjdeš tam a budeš dělat to, a když třeba dcera řekne, že na to nemá nebo nechce, nebo že já mám představy a ona má jiné, tak ji vždycky řeknu, chceš být tak jako my? Dřít rukama, uklízet po někom, nebo dřít jako tatínek.“*

Prozatím tento přístup podle paní Pavly funguje, jelikož je dcera velmi motivovaná ve škole, škola ji baví, a dokonce je ráda ve všem první. „*Dcera hlavně ve škole musela být ve všem první. První pro ni byla škola. Hlavně jí pořád říkáme: Uč se. Pojd', půjdeme se spolu podívat do přírody, a tohle bys mohla umět. Takže pořád jsme ji motivovali a snažili se u ní vytvořit ten vztah ke škole, když do ní nastoupila. Samozřejmě, že nějaké průšvihy už máme za sebou, ale jsou to takové ty maličkosti. Hlavně ji od mala tlačím jinam, nahoru, nechci, aby byla jako my.“*

Konkrétně u Kristýny paní Renáta nemůže hovořit o jakékoliv pasivitě v hodinách, jelikož je to velmi šikovná žákyně, která chodí do hodin připravená, jelikož ji samotnou škola baví. Velký podíl má na tom zajisté fakt, že je Kristýna, dle paní Renaty, velmi zvědavá, což se odráží i na snaze být aktivní v rámci mimoškolních aktivit i aktivit realizovaných školou. „*Kristýna, i když momentálně pochází ze sociálně slabé rodiny, dříve tomu tak nebylo, je velice šikovná a vnímavá děvče, u kterého můžeme vidět, že se mu doma věnují, jak jen jim to jejich*

možnosti dovolí. Paní Pavla udržuje pravidelný kontakt se školou a je jedním z mála rodičů, kteří když nemohou na třídní schůzky, tak se omluví a dostaví se v jiný možný termín.“

Rovněž je to paní Pavla, která dceři pomáhá se školními úkoly, protože pan Jiří často nebývá doma. *„Samozřejmě, že ano, ale máme naučený systém, že buď si udělá úkoly hned, až přijde ze školy, a s čím si neví rady, čeká na mě, nebo si je udělá večer a já je kontroluju i se žákovskou.“*

U Kristýny se dle paní Renáty stejně jako u předchozích dětí řešila šikana, neboť se ocitli na hranici chudoby za velmi krátký čas, kdy její otec přišel o práci, a matka nezvládala pokrýt náklady celé rodiny. *„Najedou z aktivního děvčátka, které muselo být všude a vše ho zajímalo, byla taková zakřiknutá dívenka, které se posmívali, že si nemůže dovolit normální svačiny jako ostatní děti, oblečení, technologie nebo jezdit na školní výlety, protože je „socka“. Bylo to pro ni těžké období, tak jsme to začali řešit přes poradnu a dnes je všechno v pořádku. Dnes doufá, že bude jednou taky paní učitelka.“*

Paní Renáta (U – Kristýny) reagovala na situaci, ve které se ostatní děti posmívaly Kristýně následovně. *„No, jak kdo se snaží, aby byli a nebyli žáci v určitém postavení. Jako já tím, že to je moje jako by založení, tak mi vadilo, když Kristýna byla vyčleněná z kolektivu a posmívali se jí, tak jsem se snažila ji zpátky začlenit. Je ale vidět, že někdo něco nechce toho žáka přijmout, protože ví od rodičů, co si o té konkrétní rodině myslí, nebo ten konkrétní žák má třeba vši z prostředí, ve kterém žije. Ale dělám různé aktivity, kde se snažím zapojit všechny, hlavně tak, aby jim nepřišlo, že jsou nějak odlišní.“*

6 Interpretace výsledků výzkumného šetření

V první části bude zhodnoceno dosažení cíle výzkumu v podobě vyhodnocení rozhovorů s respondenty, které byly realizovány v rámci výzkumného šetření. Rozhovory byly zpracovány na základě odpovědí na výzkumné otázky, které se týkají odpovědnosti rodičů za nepříznivou životní situaci, schopnosti zajistit základní školní pomůcky, či motivace ze strany rodičů k vzdělávání jejich dětí. Otázky byly rovněž zaměřeny na současnou rodinnou situaci a její vliv na děti, případně jejich vzdělávání.

Ve druhé části jsou porovnávány názory rodičů na školní přípravu jejich dítěte, která se týká domácích úkolů či připravenosti na ústní zkoušení, testy, nebo motivace dětí k učení pramenící ze strany rodičů. Cítí se rodiče odpovědní za špatnou ekonomickou situaci rodiny? Jakým způsobem ovlivňuje sociální status rodiny postoj rodičů ke vzdělávání dítěte?

Hlavním cílem výzkumného šetření bylo zjistit dopad chudoby na příležitosti v oblasti vzdělávání u sociálně znevýhodněných dětí. Dle doložených výpovědí respondentů můžeme říci, že se chudoba odráží v rozdílné míře, podmíněné životní situací respondentů, na příležitostech spojených se vzděláváním. Děti sociálně znevýhodněných respondentů nemají ve většině případů možnost účastnit se mimoškolních aktivit. I v případě, že zmíněné rodiny mají dostatek financí, se děti účastní mimoškolních aktivit ve velmi omezené míře, což se odráží na jejich postavení ve třídě, jelikož jsou často terčem posměchu ostatních spolužáků. Často se objevují narážky typu „socko“ a posměch.

Nedostatek finančních prostředků se však neodráží pouze na mimoškolních aktivitách, ale i na možnostech následného vzdělávání na středních školách. Rodiče, jenž bydlí v malém městě, si stěží mohou dovolit poslat dítě na střední školu, kterou by si vybralo dle svých zájmů. Většinou volí školy nejbližší jejich bydlišti, aby je doprava do školy stála co nejméně financí. V rámci výzkumu jsme se setkali s respondentkou, jejíž dcera se musela přestěhovat k prarodičům, aby jí zaplatili střední školu i stravování, jelikož její matka nedisponovala dostatečnými finančními prostředky, které by pokryly docházku na střední škole.

První výzkumná otázka se týkala oblasti zodpovědnosti rodičů za současnou finanční situaci, která pro rodinu není příznivá. V oblasti aktuální situace respondentů došlo téměř ke shodným odpovědím. Ani jedna z rodin se nenachází v optimální finanční situaci, což si téměř všichni respondenti připustili. Doba a způsob, proč se rodina nachází ve špatné životní situaci,

se však liší. Obecně však za tuto situaci mohou samotní rodiče, nebo alespoň jeden z rodičů. U dvou respondentů ze strany rodičů hraje roli alkohol a časté návštěvy pohostinství. Zaměstnanost dvou výše zmíněných respondentek tedy nehraje velkou roli, pokud jsou v rodině přítomny výše zmíněné závislosti a nezájem. Paní Kamila (R – Filipa), žije dlouhodoběji v nepříznivé životní situaci vlivem rozvodu s otcem svých dětí. K lepším penězům jí nepomáhá ani fakt, že poctivě pracuje jako prodavačka. „*Můj partner je o 13 let starší, a tak to s hledáním práce taky nemá jednoduché. „Vlád'ovi se do práce moc nechce no, i když by se rodině hodily peníze, ... Takže teď nějakou dobu rodinu živím já.“*

Podobná situace nastává i u paní Pavly (R – Kristýny), která navštěvuje současně dvě práce, aby zlepšila životní úroveň rodiny. Bohužel s manželem, který užívá nadmíru alkoholu, to není jednoduché. Tato situace trvá již 5 let a momentálně zde není naděje na zlepšení dle slov respondentky. „*Finanční problémy začaly zhruba před pěti lety, když manžel začal pít.“*

U nezaměstnaných respondentů se jedná spíše o jejich pohodlnost v rámci hledání si nové práce, nebo o zvyk na sociální příspěvky, které je nenutí si najít práci, aby se následně měli lépe. Příkladem tohoto respondenta je paní Věra (R-Ondřeje), u níž trvá nepříznivá finanční situace již 10 let od rozvodu se svým exmanželem a práci si ani nehledá.

Finanční výdaje na začátku školního roku byly ze strany všech respondentů označeny za zatěžující, zejména z toho důvodu, že většina respondentů má dvě děti, takže vše musí obstarávat dvakrát. Také je, pro respondenty, náročné naráz uhradit veškeré finanční výdaje, proto většina oslovených škol poskytuje splátkové kalendáře, aby se rodina zbytečně dále nezadlužovala. „*Ale máme to tak, že mají třeba splátkové kalendáře nějaké, že to můžou dávat po částech nebo po dávkách.“*

Další z možností získávání finančních prostředků na základní školní potřeby je spolupráce škol s orgánem sociálně právní ochrany dětí a organizací Člověk v tísni, které obstarávají finanční politiku rodiny a náklady spojené s povinnou školní docházkou.

Pokud však rodič chce platit náklady spojené se školní docházkou sám, měsíčně si může odkládat nepatrnou částku, která mu na začátku školního roku pomůže. *„Je to hodně peněz, ale jako matka počítáte s tím, že v září vám jde dítě do školy a potřebujete nové papuče a sešity, tak jsem vždycky, když to šlo, odkládala každá měsíc alespoň stovku, na ty školní potřeby na začátku roku.“* Rovněž je také možná pomoc celé rodiny, jako je tomu u respondentky Věry. Zde pomáhají rodiče a mladší sestra, která je bezdětná, jelikož by náklady spojené se školní docházkou svých dětí paní Věra nebyla schopna uhradit. *„Já bych neměla na to, aby někde dál dojížděla, natož abych ji tam ještě živila. Takže jsem ráda, že jí všechno zaplatí moji rodiče.“*

Oblast postojů učitelů k sociálně znevýhodněným žákům je téměř jednohlasně stejná. Na základě realizovaných rozhovorů se všichni učitelé snaží o nestranný postoj, který mnohdy není jednoduché zastávat. Z rozhovorů dále vyplynulo, že se zde rozhodně objevují antipatie k samotným žákům či rodičům, ale úkolem kvalitního pedagoga je, dle výpovědí, nedát na sobě tyto pocity znát.

Podle učitelů s delší pedagogickou praxí je na žácích viditelná změna výchovy, ve které je dle jejich názorů posilována neúcta k autoritám, kterou pociťují zejména právě učitelé. Tento názor zastává zejména paní Irena (U-Filipa, syna pí Kamily), jejíž pedagogická praxe dosahuje třiceti tří let. *„V průběhu mé učitelské kariéry se žáci hodně změnili. ...Dnešní žáci jsou sebevědomí a nemají dobrý základ vychování z domu, tudíž je všechna práce na nás učitelích, takže mnohdy není jednoduché vystupovat neutrálně.“*

Také spíše tito zkušenější učitelé přiznají, že se mezi učiteli předávají informace o jednotlivých žácích, které nejsou mnohdy lichotivé a mají ostatní učitele upozornit například na výskyt vši či nevábného zápachu z oblečení dítěte, jak říká paní Milada (U-Ondřeje, syna pí Věry). *„Ono se o tom jen nemluví, nebo spíše nesmí mluvit, ale protože se mezi učiteli známe, takže si předáváme ty informace o žácích, kteří nám mají projít rukama.“* Rovněž si předávají informace o jednotlivých povahách dětí, aby na ně byli připraveni reagovat v rámci vyučování.

Zajímavým příkladem pro tuto výzkumnou otázku byla paní Renáta (U-Kristýny, dcery pí Pavly), jenž pracuje jako učitelka již 25 let, která žáky ze sociálně znevýhodněných rodin, kteří nemají velmi dobrou vidinu budoucnosti, vidí jako výzvu. *„Pro mě jsou tyto děti výzvou. Ne odstavit je hned někam bokem, ale pro mě je to výzva, z takových lidiček něco udělat.“*

Postavení sociálně znevýhodněného žáka v rámci třídního kolektivu je ze strany pedagogů na všech zúčastněných školách téměř totožné. Ve většině případů se tito žáci projevují jako tišší, nevýrazní jedinci, kteří se straní kolektivu, jenž se jim vysmívá. „*V rámci kolektivu jsou spíše ti tišší, nevýrazní, kterým se mnohdy ostatní děti smějí za oblečení, nebo za to, že si některé školní aktivity nemohou dovolit. Celkově ale nejsou nijak konfliktní, ani v těchto případech posměchu agresivní.*“ Také je u těchto dětí častější výskyt šikany, než je tomu u ostatních spolužáků. V menším počtu případů se ale také můžeme setkat se silnějšími jedinci, kteří si své místo v kolektivu vysloužili svými genetickými proporcemi a vyspělejším vzhledem než ostatní. Úkolem učitelů je však odstranit šikanu a se všemi žáky jednat rovně. Na základě rozhovorů s učiteli vždy záleží na tom, jak se k šikaně či výsměchu postaví konkrétní učitel a jaká nastaví pravidla.

Otázka týkající se snižování sociálních rozdílů nebyla pro mnohé učitele jednoduchá, jelikož i když se jí odlišnými způsoby snaží odstranit alespoň ve škole, ne vždy je to možné. Dle jejich názoru je obtížné přesvědčit děti o odlišném názoru, než který si nesou z domu. Poté také velice záleží na konkrétním třídním učiteli a jeho míře snahy zachovat rovnocenný kolektiv.

Způsoby spolupráce či pomoci rodičům ze strany školy jsou na všech oslovených školách dostupné, bohužel využívané ve velmi malé míře, nebo vůbec. Nejvíce zastoupená je zde komunikace mezi orgánem sociálně – právní ochrany dětí, školou a rodiči. Dalším využívaným způsobem pomoci je doučování dětí, které probíhá v rámci projektu doučování². „*Rodiče nevyužívají sami od sebe pomoc ze strany školy. Zajímají se v případě nějakého dlouhodobého problému, nebo na základě našeho doporučení.*“

---

² Projekt MŠMT pro rok 2017 Podpora škol formou projektů zjednodušeného vykazování – Šablony pro MŠ a ZŠ I, které se věnují oblastem, jenž by konkrétní školy měly a chtěly rozvíjet. Školám tedy pomáhá v identifikaci jejich potřeb. Konkrétně zde se jedná o extrakurikulární rozvojové aktivity ZŠ, do kterých spadá doučování žáků ZŠ ohrožených školním neúspěchem a příprava na vyučování žáků ZŠ ohrožených školním neúspěchem (Podpora škol formou projektů zjednodušeného vykazování Šablony pro MŠ a ZŠ I. [online], 2016).

Dle učitelů je v současné době velmi těžká komunikace s rodiči na základě vlivu jejich pracovního vytížení či nezájmu o školní prospěch dítěte. Mnohdy probíhá komunikace mezi rodiči a školou formou dopisování si skrze žákovskou knížku. *„Komunikace s nimi probíhá formou dopisování přes žákovskou knížku, kde jsou alespoň povinni podpisem potvrdit, že si informaci přečetli.“*

Samozřejmě se dle rozhovorů mezi rodiči nachází tací, jenž mají zájem o docházku dítěte a jsou přítomni na každých třídních schůzkách či akcích pořádaných školou, bohužel je těchto rodičů menšina. Většina rodičů se školou komunikuje v případě nějakého problému, nebo na konci školního roku, kdy nesouhlasí se známkami svého dítěte. Veškerá komunikace se školou probíhá tedy na základě iniciativy samotných učitelů, jak dokládá paní Renáta (U-Kristýny, dcery pí Pavly), jenž je učitelkou. *„Rodiče se většinou zase až tak nestarají, ale ta iniciativa přichází z naší strany. Takže spíš jde všechno ze školní iniciativy, než by se rodiče pídili po tom, jestli bychom mohli dítěti nějak pomoc, aby se mu dařilo líp.“*

V následujícím textu budou porovnávány odpovědi rodičů a učitelů týkající se otázek přípravy dětí do školy, a motivace dětí ze strany rodičů k učení.

Příprava sociálně znevýhodněných žáků je všemi učiteli hodnocena jako nedostatečná až na pár výjimek. Žáci z tohoto prostředí jsou dle výpovědí charakterističtí častou absencí domácích úkolů, či domácí přípravy na testy a zkoušení, zapomínáním a následnými špatnými známkami. Dle názoru učitelů tyto děti daleko lépe pracují ve škole, než když u nich má proběhnout domácí příprava. U respondentů, kteří se zúčastnili výzkumu, jsou odpovědi velmi různorodé, proto budou porovnány odpovědi rodičů a učitelů, z důvodu zdůraznění rozdílných názorů těchto dvou důležitých skupin.

Pan Petr (R –Adama) nedokáže sám posoudit, zda jsou jeho děti motivované nebo ne, jelikož ví, že některé předměty je baví a některé ne. V oblasti učení se s dětmi pan Petr nezastává svou funkci. Tu nahrazuje jeho přítelkyně, která se s jeho syny učí, a motivuje je. *„Já na to moc nejsem, nemám na to nervy.“* Naopak paní Martina (U – Adama) zastává názor, že synovi pana Petra chybí jakákoliv forma motivace ke zlepšení školního průměru. Tento názor je rovněž podložen výrokem syna pana Petra, kterému nevdá špatné známky, jelikož je v jeho věku měl i jeho otec a základní školu úspěšně ukončil. *„Sám ani netouží po lepších známkách, stačí mu, že těmi ročníky pouze prochází.“*

Odlišná situace nastává u syna paní Kamily (R –Filipa), který nadměrně hraje počítačové hry, kterých se nechce vzdát, i po poradě s psychologem. Touha po hře je v současnosti tak silná, že Filip žije ve světě fantasy i ve škole, které vůbec nevěnuje pozornost. Neučí se a nedělá domácí úkoly, kvůli kterým si zhoršuje prospěch. „*No nikdy neměl úplně premiantské známky, protože ho fakt nebavilo se učit, ale pokud chtěl, tak fakt donesl tu jedničku, aby mi udělal radost. Ted' prostě dokáže za jeden týden dostat 7 pětek z matiky nebo jiných předmětů.*“ Dle slov paní Kamily, Filip čas od času slíbí nápravu, nicméně ta ho po velmi krátké chvíli přejde a vše je poté ve starých kolejích.

Stejný názor zastává i paní Irena (U – Filipa), která hovoří o pozitivním působení matky na syna, bohužel bez jakýchkoliv výsledků, jelikož Filip momentálně žije ve svém světě, ze kterého se nechce odpoutat. Společně doufají, že v této problematice pomohou konzultace s psychologem, kterého v současnosti Filip navštěvuje.

Dle názoru paní Věry (R –Ondřeje) mají její děti veškeré domácí úkoly zvládat ve škole a nenosit si je domů, protože poté to vypadá tak, že ve škole nic nedělají. Také mají ve škole dávat pozor, co s těmi úkoly následně dělat, aby doma neobtěžovaly paní Věru, která jim není schopna pomoci. „*Ve škole mají dávat pozor, aby doma pak věděly, co s tím úkolem dělat. Taký se toho hodně změnilo, tak bych jim asi moc ani nepomohla.*“ Sami také mají vědět, co by v budoucnosti chtěly dělat, tudíž vize toho, co chtějí být, by pro ně měla být motivací. „*By přece měl vědět on, co chce, a ne abych mu to říkala. A nutit ho taky nebudu, když se mu nechce.*“

V otázce motivace a školní přípravy zastává paní Milada (U-Ondřeje) názor, že v této rodině nedochází k žádné motivaci, ale spíše k ponižování a snižování nebo shazování schopností a dovedností dětí. „*..., jelikož jsem několikrát byla svědkem, kdy matka Ondrovi nadávala do blbců. Tento způsob výchovy podle mého dojmu není motivující.*“ Paní Milada se domnívá, že pokud by Ondřej žil v jiné rodině a někdo se mu věnoval a rozvíjel ho, byly by jeho školní výsledky lepší, jelikož hloupý není.

Paní Pavla (R –Kristýny) se podle mého názoru od ostatních respondentů naprostou podporou a motivací své jediné dcery. Na základě realizovaného rozhovoru vyplývá, že je schopna udělat vše, a sama si odeprít určité věci, aby se její dcera jednou měla lépe jako ona. Také dává dceři jako odstrašující případ sama sebe, aby dcera jednou neskončila jako ona. „*Já jí říkám, že se musí učit, musíš umět to a to, půjdeš tam a budeš dělat to, a když třeba dcera řekne, že na to nemá nebo nechce, nebo že já mám představy a ona má jiné, tak jí vždycky řeknu,*

chceš být tak jako my?“ V rámci školní přípravy se paní Pavla své dceři naplno věnuje, dokonce dle jejích slov mají rituál, kdy se dělají domácí úkoly, a za jakých případů počkají, než přijde paní Pavla (R – Kristýny) z práce.

Tento přístup chválí i třídní učitelka Renáta (U-Kristýny), jelikož jde na Kristýně vidět, že do školy chodí připravená, a dokonce i ráda. „*Kristýna, i když momentálně pochází ze sociálně slabé rodiny, dříve tomu tak nebylo, je velice šikovná a vnímavá děvče, u kterého můžeme vidět, že se mu doma věnují, jak jen jim to jejich možnosti dovolí.*“ Stejně se vyjadřuje o motivaci Kristýny, jejímž snem je být jednou také učitelkou.

7 Závěr výzkumného šetření

V teoretické části bylo hlavním cílem popsat samotnou chudobu, její možné příčiny, využívané způsoby prevence ve společnosti a základní typy rodin a samotou chudobou ve vzdělávání. S těmito posledními dvěma tématy bylo následně pracováno v rámci praktické části, jenž se zaměřovala na vnímání chudoby ve vzdělávání jak samotnými rodiči, tak i učiteli.

Pro dosažení výzkumného cíle byla zvolena jako nejvhodnějším designem případová studie, jelikož se jedná o sběr dat od jednotlivých respondentů, které následně mezi sebou porovnáváme. Na základě tohoto porovnávání poté vystupují jednotlivé odlišnosti mezi subjektivními názory respondentů, což poukázalo na rozdílné vnímání vlivu chudoby v průběhu vzdělávání dítěte. V rámci výzkumného šetření tedy bylo podstatné, aby byli respondenti součástí zkoumaného problému, pracovali s ním, nebo o něm měli dostatečné informace. Z těchto důvodů byli do výzkumného vzorku zařazeni třídní učitelé sociálně znevýhodněných dětí a samotní rodiče těchto dětí, aby následně mohlo dojít ke komparaci názorů těchto dvou skupin. Rovněž byli zvoleni respondenti ze dvou různých měst, aby byly výsledky výzkumu o něco obecnější. Za největší nevýhodu případových studií považují jejich časovou náročnost na zpracování do takové podoby, která by byla srozumitelná pro všechny čtenáře diplomové práce.

V rámci výzkumu celkově docházelo k největším shodám mezi respondenty ze skupiny učitelů, i když pocházeli z odlišných měst. Učitelé by rádi změnili přístup dětí ke škole, který si nesou z domova, bohužel k této razantní změně nemají dostatek kompetencí ani podpory ze strany samotných rodičů. Naopak ke shodě nedocházelo v rámci názorů učitelů na sociálně znevýhodněné žáky.

K největší shodě v rámci výzkumu došlo v oblasti využívání způsobů spolupráce školy s rodinami, které jsou ohroženy chudobou. Na všech školách, jenž se zúčastnily výzkumu, rodiny nejeví zájem o pomoc, či větší komunikaci se školou, než které je potřeba. Zde je potřeba zdůraznit, že výsledky a interpretace výzkumu se vztahují pouze na výzkumný vzorek, tudíž není možné je více generalizovat.

I když byly životní příběhy jednotlivých respondentů odlišné stejně jako způsob pomoci, který se jim dostává buď od rodiny, nebo od státu, vždy byli schopni zajistit veškeré potřebné pomůcky na začátku školního roku. Bohužel i přes tuto snahu rodičů či nejbližší rodiny se však nepodařilo zlepšit pozici jednotlivých dětí v kolektivu, které byly i nadále vyčleňovány nebo na ně nebyl brán zřetel.

Rovněž se kromě způsobu pomoci rodinám, kterého se jim dostává se lišila i míra zodpovědnosti rodičů za sociální postavení rodiny. Vždy se ale v rodině respondentů vyskytl jeden člen, zejména otec, který spíše snižoval postavení rodiny svým způsobem života, než aby se spolupodílel na zvyšování životní úrovně rodiny.

Naopak překvapující byly výsledky v oblasti postojů učitelů k sociálně znevýhodněným žákům. Všichni učitelé se shodli dle svého subjektivního názoru, že zastávají stejný postoj ke všem žákům bez jakýchkoliv rozdílů, i když to mnohdy není jednoduché. Samozřejmě se i v jejich chování občas mohou promítnout jejich negativní postoje k určitému chování či způsobu života rodin jednotlivých žáků.

V rámci výzkumného šetření jsme se také setkali s vlivem sociálního postavení žáka na jeho motivaci v oblasti vzdělávání. Tuto motivaci si do školního prostředí přináší již z domova, proto není pro učitele jednoduché ji změnit. Tito žáci jsou tedy charakterističtí nedostatečnou motivací ve svém životě, což se také odráží na jejich školní přípravě, kterou ve většině případů zanedbávají.

Jak již bylo výše zmíněno, v rámci aktuálnosti zvoleného tématu by bylo zajímavé, rovněž položit otázky samotným dětem, které by vyjádřily svůj osobní postoj ke škole, ale také k budoucnosti, kterou by si samy chtěly zvolit. Rovněž by bylo možné výzkum nadále realizovat s daleko větším výzkumným vzorkem, který by mohl přinést více poznatků pro využití v praxi. Otázkou však zůstává, zda škola může udělat více pro samotné žáky, pokud oni sami, nebo jejich rodiče nechtějí.

I přes menší výzkumný vzorek se domnívám, že bylo získáno dostatečné množství dat, a tudíž bylo dosaženo hlavního cíle výzkumu. Z výsledků výzkumu vyplývá, že pedagogové vidí největší rizika, které děti ohrožují v domácím prostředí, zejména v přístupu rodičů ke škole. Naopak rodiče plně spoléhají na pedagogy, že veškeré potřebné věci, v rámci povinné školní docházky děti naučí.

8 Diskuze

Zvolené téma diplomové práce je velice aktuální, zejména kvůli narůstajícím nákladům nejen na vzdělávání dětí, ale také na obživu rodiny a obstarání základních potřeb. Zpracovat práci na téma chudoby ve vzdělávání nebylo jednoduché, jelikož se jednalo o velmi citlivé téma, které poukázalo na odlišnosti ve vnímání určitých situací rodičů a učitelů. Rovněž nebylo jednoduché nahlížet na jednotlivé životní příběhy respondentů objektivně. I když na toto téma bylo napsáno již mnoho knih a článků například Mareš (1999), Skopalová (2014), *Do školy nepůjdeš! Musí se vydělávat* (2009), *Obědy pro děti* ([online], 2016) a realizováno mnoho studií, většina prací se zabývá spíše romskou částí populace, nebo pouze jedním z aspektů diplomové práce.

Nejkomplexnějším výzkumem, jenž je podobný zvolenému tématu diplomové práce, je výzkum O způsobech zvládnání chudoby z perspektivy rodin – podněty pro sociální práci (Gojová, 2014), který realizovalo několik autorů s největším počtem respondentů. Výzkum poukazuje ve velké míře na závislost rodin na sociálních dávkách. Jsou zde také zmíněny jako ohrožená skupina matky samoživitelky, ale rovněž úplné rodiny, které popírají svou aktuální životní situaci. Dále je zmíněn vliv dosaženého vzdělání na životní dráhu rodiny.

Z teoretické části vyplynulo, že mezi příčiny chudoby řadíme zejména podle Krebse (2007) rozdíl ve vlastněném bohatství nebo dle Matouška a Pazlarové (2014) stoupající počet dětí v rodině. Na základě výsledků výzkumného šetření musím oponovat, jelikož každá z rodin, jenž byly součástí výzkumu, měly nejvýše dvě děti. Spíše se zde objevovaly příčiny v nadměrném požívání alkoholu jednoho z rodičů, nezaměstnanosti či nevěli pracovat, jelikož výše vyplácených sociálních dávek v některých oblastech republiky plně nahradí minimální mzdu. Rodinná politika a systém sociálního zabezpečení je tedy dostatečně zabezpečující, ale bohužel rovněž nastaven i tak, že některé z lidí nemotivuje k návratu do práce, například jako jednu z respondentek výzkumného šetření.

Další rozpor mezi teoretickou a praktickou částí můžeme najít v selekci ve vzdělávání. Dle Katrňáka (2004) je selekce ve vzdělávání přítomna již v mateřské škole, ve které již rovněž posilují sociální hranice mezi chudými a bohatými, které přetrvávají po zbytek vzdělávání dítěte. Podle metodičky prevence však tato skutečnost záleží na jednotlivých učitelích, do jaké

míry správně nastaví fungování konkrétní třídy a následně svého přístupu. Jelikož se na školách tomuto problému věnují již několik let, jsou částečně přesvědčeni, že selekce stejně jako šikana ze škol téměř mizí, a pokud je přítomna, vina je jen na jednotlivci.

Naopak stejně jako Pančocha (2011) nebo Tomeš (1999) souhlasím s vlivem chudoby na vzdělávání, ale také na vztahy uvnitř rodiny. Tyto tvrzení nám rovněž utvrdil výzkum, kdy bylo zjištěno, že rodiče sociálně znevýhodněných dětí neprojevují dostatečný zájem o vzdělávání svých dětí či dostupných způsobů motivací a pomoci pro lepší školní výsledky. Rodiče své děti spíše uklidňují, že s horšími nebo naopak stejnými známkami byli schopni dokončit alespoň střední vzdělání. Totožná situace je v oblasti nabízených možností pomoci školy pro rodinu, bohužel využívaných ve velmi malé míře, nebo vůbec.

S nedostatečným projevem zájmu o dítě také souvisí podrážděnost a stres z nepříznivé finanční situace což uvádí Mareš (1999), ale rovněž jsme se s touto situací mohli setkat v rámci výzkumného šetření v případové studii Věry, která děti spíše ponižovala, než by jim byla ochotna pomoci. Já osobně se domnívám, že je tento postoj podmíněn nedostatkem znalostí, kterým paní Věra disponuje, tudíž raději ponižuje své děti, aby se ony cítily „hloupé a méněcenné“. Mnohokrát jsem se v oblasti školního prospěchu setkala s nevhodným označením školních znalostí jejích dětí, které snižovaly jejich schopnosti a dovednosti.

Z výsledků výzkumného šetření tedy můžeme říci, že vždy záleží na subjektivním názoru a postoji rodiče k budoucnosti svého dítěte, protože jen rodič, za pomoci školy může dítě posunou dále, než je on.

Závěr

Diplomová práce se zabývala problematikou a dopadem chudoby na vzdělávání dětí ze sociálně slabých rodin. Hlavním cílem práce bylo zjistit vliv chudoby na příležitosti v oblasti vzdělávání dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí.

Teoretická část práce byla rozdělena na tři hlavní části. První část se věnovala rozboru pojmu chudoba a jeho vnímání v rámci vývoje společnosti. Zde byl vysvětlen rozdíl mezi subjektivním a objektivním vnímáním chudoby, se kterým se často setkáváme, příčinami chudoby, které jsou často odlišné a v současti dostupnými způsoby prevence, které mohou rodiny nejen v nouzi využívat. V této části práce byl rovněž vymezen pojem chudoba od pojmu sociální vyloučení, který s chudobou velmi úzce souvisí. Dále byla také rozebrána dětská chudoba, která bývá často opomíjena, jelikož se hodnotí na základě chudoby samotných rodičů dítěte.

Druhá kapitola pojednává o rodině a její základní charakteristice v moderní společnosti, která se značně změnila v průběhu vývoje společnosti. Dále se věnuje pojmům funkční a dysfunkční rodina, jenž nejvíce ovlivňuje právě děti. Tato část práce též popisuje možný dopad chudoby na rodinu a samotné dítě a následné aktivity podporující správnou funkci rodiny.

Poslední kapitola je věnována chudobě ve vzdělávání, která se projevuje v rámci významu vzdělávání v moderní společnosti nebo selekci ve vzdělávání. Jenž je přítomna již od mateřské školy. Pro sociálně znevýhodněné děti je zde zmíněna předškolní příprava, která by pomohla snížit viditelné nedostatky a zlepšit tak začlenění dítěte do kolektivu. Kapitola rovněž vymezuje ohrožení skupiny žáků, pojednává o podpoře rovného přístupu ve vzdělávání, a popisuje postoje rodičů ke vzdělávání jejich dětí.

Výzkumná část práce popisuje postup výzkumného šetření, které bylo realizováno prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru, který byl zvolen jako nejvhodnější metoda k získávání informací od jednotlivých respondentů. Následovalo zpracování osobních případových studií, které umožnily vnímání širších souvislostí zkoumaného jevu. Mezi jednotlivými případovými studii byly následně porovnávány odlišnosti v názorech učitelů a rodičů jednotlivých dětí. Na základě tohoto porovnávání bylo možné určit, zda jsou rodiče v souladu s názory učitelů či v opozici.

Bylo proto velice důležité, aby jedinec znal, nebo byl součástí zkoumané problematiky. Výzkum byl realizován záměrně na dvou školách v odlišně velkých městech, aby mohlo být poukázáno na aktuálnost problému v jakékoliv základní škole. Výsledky výzkumu však nejde generalizovat, jsou platné pouze pro tyto dvě školská zařízení. Mnohdy nebylo jednoduché sehnat takového respondenta, který by se účelu výzkumu plně otevřel, proto má výzkum menší počet respondentů, než se předpokládalo.

Z výsledku výzkumu je také patrné, že dítě ovlivní podpora, ale rovněž i názor samotného rodiče na proces vzdělávání. Následně je velmi těžké dítěte v průběhu jeho školní docházky přesvědčit o opaku i důležitosti jeho vlastního vzdělání. Naprostý soulad na zúčastněných školách podle výzkumu vyplývá z nezájmu rodičů o pomoc ze strany školy. V mnoha případech je dle výpovědí obtížná komunikace s rodinou, natož realizování dlouhodobé pomoci. Naopak z výzkumu nevyplývá viditelná odlišnost ve velkoměstech v porovnání s malými městy, v oblasti nákladů na vzdělávání ani v přístupu učitelů k sociálně znevýhodněným dětem, které byly předpokládány.

Pro účely diplomové práce a stanoveného cíle výzkumu se domnívám, že počet respondentů vystačil k nastínění dané problematiky, ze které vyplynul nesoulad mezi učiteli a rodiči. I přes dosažené výsledky se domnívám, že by bylo možné ve výzkumu nadále pokračovat s větším počtem respondentů, kteří by dozajisté přinesli nové, zajímavější a pro praxi použitelné poznatky v oblasti zvolené problematiky.

Použitá literatura

1. BATTHYÁNY, Karina a Mariana CABRERA. *Právo nežít v chudobě: chudoba jako porušování lidských práv*. Praha: Filosofia, 2010. Filosofie a sociální vědy. ISBN 978-80-7007-321-6.
2. *Do školy nepůjdeš! Musí se vydělávat*. Praha: Lidové Noviny, 2009, 22(248).
3. FISCHER, Slavomil a Jiří ŠKODA. *Sociální patologie: závažné sociálně patologické jevy, příčiny, prevence, možnosti řešení*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5046-0.
4. GOJOVÁ, Alice, Vendula GOJOVÁ a Marie ŠPILÁČKOVÁ (eds.). *O způsobech zvládnání chudoby z perspektivy rodin – podněty pro sociální práci*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2014. ISBN 978-80-7464-492-4.
5. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0219-6.
6. KATRŇÁK, Tomáš. *Odsouzení k manuální práci: vzdělanostní reprodukce v dělnické rodině*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-29-6.
7. KELLER, Jan. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011. Sociologické aktuality. ISBN 978-80-7419-059-9.
8. KOTÝNKOVÁ, Magdalena. *Sociální ochrana chudých v České republice*. Praha: Oeconomica, 2007. ISBN 978-80-245-1302-7.
9. KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 4., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: ASPI, 2007. ISBN 978-80-7357-276-1.
10. KREBS, Vojtěch. *Sociální politika*. 5., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. ISBN 978-80-7357-585-4.
11. MAREŠ, Petr. *Sociologie nerovnosti a chudoby*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. Základy sociologie. ISBN 80-85850-61-3.
12. MATOUŠEK, Oldřich. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.
13. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. 2., rozš. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0522-7.

14. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.
15. MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.
16. MITCHELL, Eva. *Finanční podpora rodin s dětmi v České republice v evropském kontextu*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2010. ISBN 978-80-7330-183-5.
17. PANČOCHA, Karel. *Perspektivy výzkumu inkluzivního vzdělávání*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5663-3.
18. PETRÁŠEK, Josef. *Sociální politika*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2007. ISBN 978-80-86723-41-9.
19. *Před bídou chrání děti vzdělání rodičů*. Praha: Lidové Noviny, 2014, 27(272).
20. SKOPALOVÁ, Jitka. *Rodinná problematika*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4037-8.
21. SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8.
22. SEDLÁČKOVÁ, Petra. *Příběhy ze špatné čtvrti, aneb, Jak pracovat s tématem segregace nejen ve školství*. Praha: Člověk v tísni, 2007, 117 s. ISBN 978-808-6961-453.
23. *Strategie sociálního začleňování 2014-2020*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2014. ISBN 978-80-7421-080-8.
24. ŠVARÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
25. TOMEŠ, Igor. *Obory sociální politiky*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-868-5.
26. TOMEŠ, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-680-3.

Internetové zdroje

1. Agentura pro sociální začleňování: *Nizkoprahová zařízení pro děti a mládež* [online]. Praha: Úřad Vlády ČR, 2016 [cit. 2016-12-04]. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/nizkoprahova-zarizeni-pro-deti-a-mladez>.
2. Agentura pro sociální začleňování: *Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi* [online]. Praha: Úřad Vlády ČR, 2016 [cit. 2016-12-04]. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/socialne-aktivizacni-sluzby-pro-rodiny-s-detmi>.
3. Člověk v tísni: *Nůžky v českém školství se rozevírají. Raná selekce dětí táhne celkové výsledky našich žáků dolů* [online]. Praha, 2016 [cit. 2017-01-15]. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/cs/clanky/nuzky-v-ceskem-skolstvi-se-rozeviraji-rana-selekce-deti-tahne-celkove-vysledky-nasich-zaku-dolu?src=268>.
4. *Evropská komise: Rejstřík dokumentů Komise* [online]. Brusel, 2008 [cit. 2017-01-08]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/fisheries/sites/fisheries/files/docs/body/czech_republic_cs.pdf.
5. FÖRSTER, Michael a István TÓTH. *Rends in Child Poverty and Social Transfers in the Czech Republic, Hungary and Poland: Experiences from the Yearsafter Transition* [online]. New York, 2000 [cit. 2017-01-15]. Dostupné z: <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a417.pdf>. Syracuse University.
6. Ministerstvo práce a sociálních věcí: *Pomoc v hmotné nouzi* [online]. Praha, 2015 [cit. 2016-12-04]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/5#d>.
7. Ministerstvo práce a sociálních věcí: *Sociální služby* [online]. Praha: MPSV.CZ, 2016 [cit. 2016-12-04]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/18661>.
8. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: *MŠMT i v tomto školním roce přispěje některým dětem na obědy* [online]. Praha, 2016 [cit. 2017-01-06]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/msmt-i-v-tomto-skolnim-roce-prispeje-nekterym-detem-na-obedy>.
9. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: *Podpora škol formou projektů zjednodušeného vykazování – Šablony pro MŠ a ZŠ I.* [online]. Praha, 2016 [cit. 2017-01-08]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/strukturalni-fondy-1/vyzvy-c-02-16-022-a-c-02-16-023-podpora-skol-formou-projektu>.

10. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: *Školní družiny* [online]. Praha, 2016 [cit. 2016-12-04]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/skolni-druziny>.
11. Obědy pro děti [online]. Praha, 2016 [cit. 2017-01-06]. Dostupné z: <http://www.obedyprodeti.cz/>.
12. Parkinson-Help z. s.: Co je Parkinsonova nemoc? [online]. Praha: Parkinson-Help, 2014 [cit. 2017-01-06]. Dostupné z: <http://parkinson-help.cz/co-je-parkinsonova-nemoc-2/>.
13. *Přístup mladých lidí ke vzdělávání a jejich profesní uplatnění: Projekt programu LS „Výzkum pro státní správu“ Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. Praha, 2003 [cit. 2016-12-04]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/Vzdelavani_a_TP/Pristup_cele_konecnezneni.pdf.
14. *Sociologický výzkum zaměřený na analýzu struktury postojů a očekávání veřejnosti k oblasti školství, výchovy a vzdělávání: Část 2. Postoje rodičů a žáků ke vzdělávání* [online]. Praha, 2009.